

Economisch - Statistische Berichten

45e JAARGANG - 21 SEPTEMBER 1960 - No. 2253

HBU **HBU**

HBU Bankservice

omvat de wereld

→ Onze bankservice staat ter beschikking van de zakenman,
→ die prijs stelt op een vlotte en juiste behandeling van zijn belangen,
→ waar ook ter wereld.

Ook voor U: de HBU

HOLLANDSCHE BANK-UNIE N.V.
AMSTERDAM - DEN HAAG - ROTTERDAM

Adviezen
bij de keuze
van
beleggingen
en het sluiten
van alle
verzekeringen

R. MEES & ZONEN

ROTTERDAM

Uit alle windrichtingen
komen dagelijks waardevolle gegevens bij ons binnen, die wij ter beschikking stellen van onze cliënten ter ondersteuning van hun exportactiviteit. Wendt U voor nadere inlichtingen tot één van onze 150 kantoren.

DE TWENTSCHE BANK
Uw financiële raadsman

**ECONOMISCH-
STATISTISCHE BERICHTEN**

Uitgave van de
Stichting Het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.
Telefoon redactie: (010 of 01800) 5 29 39. Administratie: (010 of 01800) 3 80 40. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zonen, Rotterdam. Banque de Commerce, Koninklijk Plein 6, Brussel, postcheque-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr. J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 118, Rotterdam-6.

Abonnementprijs: franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f. 29,—, overige landen f. 31,— per jaar (België en Luxemburg B.fr. 400).
Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van een kalenderjaar.

Losse exemplaren van dit nummer 75 ct.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Postkantoor Westzeedijk, Rotterdam-6.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de N.V. Koninklijke Nederl. Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 6 93 00, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f. 0,36 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f. 0,72 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.

De landbouw in de droge zomer van 1959

De uitzonderlijke droogte in de zomer van 1959 heeft reeds velen aanleiding gegeven, zowel in de landbouwers als daarbuiten, nog weer eens de aandacht te vestigen op de sterke afhankelijkheid van de landbouw van de weersomstandigheden. De dezer dagen gepubliceerde voorlopige bedrijfsresultaten over het boekjaar 1959/1960, waarin de droogte haar invloed deed gelden, bieden een goede gelegenheid om na te gaan in hoever het weer de bedrijfsuitkomsten heeft beïnvloed¹⁾.

De meest algemene, doch financieel de minst belangrijke, invloed was die op de arbeid: de droge periode van mei tot november leverde meer werkbare dagen op dan normaal, zodat de veldwerkzaamheden vlot verliepen. Voorts was de droogte van invloed op de hoeveelheid werk, doordat de geringe grasgroei in de zandgebieden

en weidestroken tot gevolg had, dat ca. $\frac{1}{4}$ minder grasland werd gemaaid voor hooi- en kuilvoerwinning. De daaruit volgende slechte voederpositie op de bedrijven leidde ertoe, dat de voorraden zelf gewonnen ruwvoer, die van het vorig jaar waren overgebleven, in dit jaar volledig werden verbruikt. In het tekort moest verder nog worden voorzien door grote aankopen van krachtvoer en ruwvoer. De prijs van ruwvoer was bij het schaarse aanbod hoog.

Een ander gevolg was, dat in de zandstreken de hoeveelheid gewonnen zomermelk lager was dan in de vorige zomer. Hoewel de opbrengstprijs van melk in dit jaar over het geheel iets hoger lag dan vorig jaar en — door grotere wintermelkproductie — ook de totale geproduceerde melkhoeveelheid nog toenam, konden hiermee de hogere voederkosten op de gemengde bedrijven in de zandstreken niet worden gedekt. Voeg daarbij de slechte uitkomsten van de varkenshouderij en de pluimveehouderij ten gevolge van de ongunstige prijsontwikkeling van varkens-

¹⁾ „Uitkomsten van landbouwbedrijven. Voorlopig overzicht 1959/1960”, L.-E.I.-rapport 358.

vlees en eieren en het zal duidelijk zijn, dat de gemengde bedrijven in 1959/60 zeer slechte bedrijfsresultaten hadden. Weliswaar werd inmiddels een regeling voor vergoeding van droogteschade getroffen, doch in de L.-E.I.-groepen bleek deze alleen in Noord-Brabant en Limburg tot uitkeringen van enige omvang te hebben geleid. Uiteindelijk bleef het arbeidsinkomen van de boer op enkele groepen bedrijven in dit jaar nauwelijks boven de helft van dat van de landbouwvakarbeiders.

Bij de weidebedrijven speelde de droogte met name een rol in de kleigebieden. Hier werd de opbrengststijging van de melk vrijwel geheel door de hoge voerkosten teniet gedaan. In de veengebieden, die dit jaar geen wateroverlast hadden, waren de bedrijfsresultaten gunstiger dan het voorgaande jaar. Zij lagen nu op hetzelfde niveau als de

uitkomsten van de kleibedrijven. Voor de akkerbouwbedrijven tenslotte was het droge jaar bijzonder gunstig, met name door de goede oogsten van de meeste graan- en gewassen. Slechts de haver vormde hierop een uitzondering. De graanprijzen waren iets hoger dan het vorige jaar. Gunstig was ook de oogst van fabrieksaardappelen, die weinig van de droogte te lijden hadden en die dit jaar een hoger zetmeelgehalte hadden dan normaal.

Ook de suikerbieten teelt was dit jaar per saldo gunstig. Weliswaar lag de geoogste hoeveelheid suikerbieten beneden normaal, doch het suikergehalte — dat de basis is voor de uitbetalingsprijs — lag aanzienlijk boven het gemiddelde. Tegenover deze goede opbrengsten stonden de lage opbrengsten van aardappelen. Ook in de akkerbouwgebieden bleven deze ca. 20 pCt. beneden normaal. Desondanks behaalden de akkerbouwbedrijven blijkens bovenstaande tabel, waarin de verscheidenheid binnen de Nederlandse landbouw en het extreme van de uitkomsten 1959/60 nadrukkelijk naar voren komen, dit jaar aanmerkelijk betere uitkomsten dan de voorgaande vijf jaren.

²⁾s-Gravenhage.

Drs. J. A. KUPERUS.

	Gemiddelde 1949/50 t/m 1953/54	Gemiddelde 1954/55 t/m 1958/59	Voorlopige cijfers 1959/60
Akkerbouwbedrijven	136	112	125
Weidebedrijven	118	106	110
Gemengde bedrijven op zand	106	100	94

a) Kosten zonder beloning bedrijfsleiding.

INHOUD

	Blz.		Blz.
De landbouw in de droge zomer van 1959, door Drs. J. A. Kuperus	919	Verdrievoudiging van ons autopark in de eerstkomende tien jaar?, door Drs. J. W. H. Geerlings met een naschrift van Drs. L. Becker	927
Het pachtbeleid: controversen en compromissen (II), door Prof. Dr. J. Pen	920	A n t e k e n i n g :	
De discussie over lonen en prijzen in West-Duitsland, door Drs. C. de Schipper	923	De Miljoenennota 1961	931
		Notities:	
		Opgelegde wereldtonnage	926
		Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman	933

COMMISSIE VAN REDACTIE: Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; J. R. Zuidema.
Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. J. Hartemink.
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars;
J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. J. Vlerick.

Het pachtbeleid: controversen en compromissen

(II)

Gezichtspunt no. 6: produktiviteitsverhoging door de verpachter.

De technische vooruitgang in de landbouw eist een voortdurende investering in de bodem en in de bedrijfsgebouwen. De eigenaar moet daar voor zorgen, maar zal dit alleen doen als hem daarbij een adequate pachtverhoging in het vooruitzicht staat. Het gaat daarbij nog niet zozeer om het gemiddelde peil van de pachtprizen als wel om de pacht-differentiatie. Deze heeft de functie, investeringen door de verpachter uit te lokken.

Zo gezien is de differentiatie thans stellig onvoldoende, vooral bij de gebouwen. Dat scheidt moeilijkheden. Het kan zijn, dat de eigenaar, in weerwil van het feit dat hij geen rendement van zijn geïnvesteerde geld krijgt, toch tot verbetering besluit. Hij hoopt misschien op een toekomstige verhoging van de, al dan niet „grijze”, verkoop-prijs; of hij brengt zijn eigendommen in betere staat, zomaar, voor het plezier ervan. Ook is het denkbaar dat de pachter in 'andermans' eigendom gaat investeren, wat in feite wel geschiedt maar toch, in weerwil van het continuatie-recht, niet altijd aantrekkelijk is. Een beleid mag trouwens niet op zulke overwegingen worden gebaseerd.

Om deze moeilijkheden te verhelpen zou, naar het zich laat aanzien, een zeer forse pacht-differentiatie en daarmee een zeer forse pachtpeilverhoging, nodig zijn. Als men de prikkel werkelijk sterk zou willen maken zouden vele bedrijven de pachtverhoging bij lange na niet kunnen dragen; ook de betere bedrijven niet. Dat noopt weer tot een compromis, en sommigen zoeken dat in deze richting, dat de investeringstaak van de particuliere grondeigenaar wordt overgenomen door de Overheid dan wel dat er een rechtstreekse, op investering gerichte, subsidiëring plaatsvindt. Een dergelijke oplossing ontmoet uiteraard politieke bezwaren. Maar bovendien blijkt het, dat men hiermee zeer ver zou moeten gaan. De grote herverkavelingswerken, die onder auspiciën van de Cultuurtechnische Dienst worden uitgevoerd, bieden zelfs bij een subsidiepercentage van maar liefst 70 vaak nog geen bijzonder aantrekkelijk financieel perspectief voor de verpachters. En nu kan dit hoge subsidiepercentage worden verdedigd op grond van de grote en wijdvertakte sociaal-economische effecten van deze werken. Het wordt echter wel moeilijk om deze en nog hogere percentages in oprechtheid aan te bevelen voor de talrijke kleine investeringen in de grond en de daarbij behorende kunstwerken: die niettemin voor de produktiviteit van wezenlijke betekenis zijn. Reeds uit een oogpunt van administratieve procedure is dit niet aantrekkelijk. Integendeel, vanuit het gezichtspunt van de Cultuurtechnische Dienst zijn hogere pachtprizen raadzaam opdat de eigenaar een meer „natuurlijk” belang bij de zaak krijgt. Maar dan rijst weer de moeilijkheid, dat adequate verhogingen zo moeilijk gedragen kunnen worden.

Vandaar, dat de gedachte opkomt aan een andere oplossing, die de kool van de investeringsprikkel en de geit van de draagkracht der bedrijven tracht te sparen. Dat is een pacht-differentiatie, die wel de verschillen in grond- produktiviteit tot uitdrukking brengt welke het gevolg zijn van investeringen, maar daarentegen de „natuurlijke”

vruchtbaarheidsverschillen slechts weinig in de pachtprizen laat weerspiegelen. De „secundaire” pachtprisdifferentiatie wordt scherper geaccentueerd dan de „primaire” of „ricardiaanse”. Aldus wordt een gerichte prikkel geschapen voor de investeringen door de grondeigenaar-verpachter.

Deze, op het eerste gezicht rationele gedachte, heeft echter kennelijke nadelen. De methode is — ik hoor het de tegenstanders al zeggen — krenterig en dirigistisch (wat dat dan ook moge zijn). Er doen zich vreemde prijsverhoudingen voor. Want stel, dat twee percelen uiteindelijk dezelfde vruchtbaarheid hebben, maar dat het ene vanouds „beste grond” te zien geeft, terwijl het andere met kunst en vliegwerk op het hogere peil is gebracht. Dan zou de goede grond een lagere pacht opleveren dan de verbeterde grond; een vreemde anomalie, die bij economen associaties oproept met de klassieke waardeleer, die een goed voor waardevol hield omdat er veel kosten aan waren gespendeerd. Is het in de landbouw ook niet veeleer zo, dat men bereid is kosten te spenderen omdat er dan waardeverschillen ontstaan?

Deze kritiek is juist, maar daarbij is te bedenken, dat de klassieke waardeleer bestaande waardeverschillen moest verklaren (en daarin te kort schoot), terwijl het in dit geval veeleer een zaak is van het opstellen van normen voor de pacht. De volgorde van de redenering ligt andersom. Dat moet de econome in gedachten houden als hij een tegenzin voelt tegen de accentuering van de secundaire pacht-differentiatie. Maar voor het overige zij toegegeven, dat een dergelijk pachtbeleid bij een doorvoering à outrance grote moeilijkheden bij de Grondkamers zou oproepen en als onnatuurlijk ervaren pachtstructuren in het leven zou kunnen roepen. Ook is het een moeilijkheid dat sommige investeringen uit het grijze verleden (verkaveling bijv.) op „natuurlijke” eigenschappen beginnen te lijken. Het trekken van een grens in de tijd is arbitrair. De secundaire differentiatie zou dan ook slechts in beperkte mate in een systeem kunnen worden ingevoerd¹⁾.

Gezichtspunt no. 7: egalisatie van kosten en ondernemersinkomens.

Bij een betrekkelijk geringe primaire pacht-differentiatie, zoals wij thans in Nederland kennen, zijn de inkomens van de pachters op de betere bedrijven per ha aanmerkelijk hoger dan die op de slechtere. Ten dele vloeit dit voort uit de bedrijfsomvang, die op de betere gronden groter is; het is gerechtvaardigd door de hogere eisen die daar aan de boer worden gesteld en soms door de grotere verliesrisico's. Maar als met deze factoren rekening is gehouden, blijft er nog een inkomensverschil over, dat sommigen ongerechtvaardigd achten²⁾. Zij zouden het willen weg-

¹⁾ In feite is deze mogelijkheid reeds aanwezig door de toeslag voor externe produktie-omstandigheden. Deze is bij K.B. van 29 maart 1960 verruimd. Men zou haar desgewenst verder kunnen verruimen en sterker kunnen toespitsen op de investeringen.

²⁾ Aldus de Commissie Bodemegalisatiefonds (punt 6 van haar rapport), waarbij de S.-E.R. zich heeft aangesloten (blz. 35 van zijn Advies).

nemen door een grotere pachtdifferentiatie, zij het, dat een aantal aanhangers van deze gedachte dit surplus niet zozeer aan de grondeigenaar dan wel aan de Overheid of aan een egalisatiefonds willen doen toevloeien.

Anderen vinden, dat deze gedachtengang nauwelijks van betekenis voor het beleid kan zijn. Inkomensregulatie is meer een ideologisch parti pris dan een rationeel element in de pachtpolitiek. Zij zou een *functie* moeten hebben, en die lijkt overwegend negatief: het wegnemen van financiële speelruimte, die voor verbetering van de outillage der betere bedrijven had kunnen worden gebruikt. De boeren zijn goede spaarders. Gevaar voor lichtzinnige verspilling van de inkomens lijkt hier, minder dan waar ook, te vreezen.

Misschien zou men iets gunstiger over deze egalisatie kunnen oordelen als men haar vanuit de kostenzijde ziet. Vergroting van primaire differentiatie zou ongetwijfeld de kostenverschillen tussen de bedrijven verkleinen, en dat zou een aantal administratieve problemen vergemakkelijken. De gedifferentieerde garantieprijzen voor melk zouden bijv. overbodig worden. Allerlei speciale toeslagen zouden kunnen vervallen. Maar daar staat tegenover, dat de kostenregulatie naar boven zou plaatsvinden, en het kostenpeil tot dat van het marginale bedrijf zou optrekken. Geen bijster aantrekkelijk vooruitzicht in een wereld, waar de concurrentie op de landbouwmarkten steeds scherper wordt.

Daarom is het ook geen sterk betoog als wordt gesteld, dat Nederlands bijdrage aan de Europese integratie een zekere pachtverhoging zou vergen. Het huidige beleid kan niet als concurrentievervalsend worden aangemerkt. Het is anderzijds waar, dat de stekelige moeilijkheden der landbouwintegratie goeddeels zouden verdwijnen als ieder land de pachten opschroefde totdat het Europese peil der agrarische kosten op dat van de alpenweiden kwam te liggen, maar geen land voelt er voor, bij een dergelijk beleid voorop te lopen en zeker voor het onze ware dat niet raadzaam.

Gezichtspunt no. 8: de Schatkist en de consument.

Indien de totale bruto-opbrengst van het landbouwbedrijf niet door pacht prijsveranderingen zou worden beïnvloed (Ricardo!) zou deze paragraaf ongeschreven kunnen blijven. In feite is thans een aanzienlijk deel van de opbrengst toe te schrijven aan het via monopolieheffingen en subsidies gerealiseerde garantiebeleid. Dat schept een probleem. De lasten, die terzake op de belastingbetalers en de afnemers worden gelegd, beogen immers de landbouwondernemer te beschermen tegen de wisselvalligheden en de ongunst van de markten. De andere produktiefactoren zijn, volgens sommigen, in beginsel niet door deze maatregel beschermd. Voor de arbeid is dit ook niet nodig — daar zorgt de c.a.o. voor. Ten aanzien van de pacht rijst echter de vraag, of de inkomensoverheveling ten laste van de gemeenschap wel door de handen van de boer mag stromen naar de grondeigenaar. Er zijn hier verschillende antwoorden mogelijk, variërend tussen een streng: neen! (het is nooit voor hem bedoeld geweest!) en een welwillend: ja, want de inkomensoverdracht is gericht op de landbouwbedrijven als geheel, en iedere produktiefactor behoort daarin te delen. Het laatste standpunt kan eventueel worden gesteund met een verwijzing naar de industrie: de aandeelhouders van Philips profiteren toch ook van de invoerrechten op elektrische apparaten? De analogie is echter

twijfelachtig. Aangetekend zij nog, dat het eerste standpunt (geen doorstroming) onhoudbaar is: er zou dan in Nederland buiten de tuinbouw nauwelijks meer netto-pacht betaald kunnen worden; zeker niet in de weidestroken en de rivierkleigebieden.

Daarnaast moet rekening worden gehouden met de prijsverhogende werking van pachtverhogingen en daarmee samenhangende verhogingen der monopolieheffingen. Deze raken in de eerste plaats de exportpositie der landbouwprodukten (al is met restitutie wel weer het een en ander te redden), maar ook (door de doorwerking via kosten van levensonderhoud en lonen) het prijspeil in het algemeen. In deze effecten kan ook een rem voor het pachtbeleid liggen. Wat de orde van grootte betreft: de pachten belopen ruwweg een kleine 10 pCt. van de agrarische kostprijzen (met aanmerkelijke verschillen tussen de onderscheiden produkten).

Er is intussen nog een andere visie op de algemeen-economische samenhangen mogelijk. Zij ontkent niet, dat er in principe een verband tussen hogere pachten en sociaal-economische repercussies kan bestaan, maar acht deze onbelangrijk en de probleemstelling daarom gezocht. Dit standpunt kan worden ondersteund door te wijzen op de geringe fractie (1½ pCt.) die de bruto-pachten van het nationaal inkomen uitmaken. Deze laatste redenering is niet onjuist, maar zij is typisch voor het betoog van elke pressiegroep. Ook de huiseigenaren kunnen zo redeneren, en de leraren, en de artsen die de honoraria der ziekenfondsen te mager vinden. Ik zeg dit niet, om de voorstanders van hogere pachten in een kwaad daglicht te stellen, maar om het probleem te karakteriseren. Eventuele wijzigingen in de normen moeten steeds in dit sociaal-economische krachtenspel worden gezien; het beleid moet prioriteiten in rekening brengen die niet alleen het agrarische terrein betreffen, maar in het vlak van de maatschappelijke verlangens liggen. Zo gezien is er stellig aanleiding om te bedenken, dat een aanmerkelijk deel van de grotere pacht-som eventueel uit de Schatkist of uit de verhoogde monopolieheffingen zou moeten worden betaald³⁾.

Nu mag dit allermindst een reden zijn om iedere pachtverhoging van de hand te wijzen, of iedere doorstroming van overgedragen inkomens naar de grondeigenaar uit den boze te achten. Wel ligt hierin een aansporing, de inkomensvergroting der grondeigenaren niet *en bagatelle* te behandelen. Er moet een *reden* voor zijn. Het compromis moet, zo mogelijk, een zekere zuinigheid betreffen: de belastingbetaler is er mee gemoeid. Deze zuinigheid leidt, bij sommigen, tot enige argwaan bij de beoordeling van netto-pachten op marginale gronden, gecombineerd met een flinke primaire pachtdifferentiatie (de hoofdgedachte van het S.-E.R.-rapport). Deze combinatie zou immers leiden tot een aanmerkelijke doorstroming. Wil men hieraan ontkomen, dan gaan de gedachten in de richting van een garantiesysteem, dat naar grondkwaliteit is gedifferentieerd (toeslag per ha), in samenhang met een geringere pachtdifferentiatie. De negatieve netto-pachten, die bij de slechte gronden ontstaan, zouden dan kunnen worden opgevangen door een rechtstreekse toeslag, die niet pre-judicieert op een hogere pacht prijs voor de betere gronden.

³⁾ Merkwaardigerwijze komt ook de omgekeerde opvatting voor: de Schatkist vaart wel bij pachtverhoging, nl. door verkleining van de subsidies bij ruilverkaveling. Dit is alleen juist, als de hogere pacht uit het ondernemersinkomen werd betaald — en dat vergt een wijziging in het garantiebeleid.

Dit zuinige stelsel is niet zonder bezwaren. De gedifferentieerde toeslagen roepen, zoals iedere discriminatie, administratieve moeilijkheden in het leven. Belangrijker is, dat bij een consequente toepassing de inkomensoverdrachten aan de landbouw niet langer door middel van heffingen aan de grens kunnen worden geëffectueerd; zij lopen in hun geheel over de begroting. De landbouw is daar faliekant tegen, want dat trekt veel te veel de aandacht en telkenjare is er het gevaar, dat de wetgever door een vlaag van grote zuinigheid wordt bevangen en in de bedragen gaat schrappen. De landbouwers vinden, bien-étonnés, bij hun verzet bepaalde kringen van het Ministerie van Financiën aan hun zijde. De Generale Thesaurie ziet ongaarne een aanzwelling van het budget en geeft de voorkeur aan de meer geruisloze monopolieheffingen. In hoeverre dit alles rationeel is, doet voor het pachtbeleid minder ter zake; het zou niet wijs zijn tegen een te grote agrarische en financiële weerstand in te willen roeien. Daarom lijkt een radicale uitvoering van het zuinige systeem niet praktikabel. Maar in een compromis kunnen misschien zekere elementen van dit systeem worden ingebouwd.

Compromissen.

Dit achttal gezichtspunten is niet volledig. Er zijn ontwikkelingen buiten beschouwing gelaten, zoals het probleem van de bedrijfsgrootte, die veel ruimte yergen zonder dat er iets duidelijks uit komt. Ook de pachtverhouding tussen los en behuisd land vormt een netelig probleem, dat hier onbesproken moge blijven. Zekere eisen, die aan het beleid gesteld kunnen worden, spreken vanzelf: het systeem mag niet te kunstmatig zijn in die zin, dat het alleen met grote dwang in stand kan worden gehouden. Dit houdt in, dat de pachten niet te ver mogen liggen van hetgeen vragers en aanbieders willen contracteren — en dat klemt vooral voor de, uit de pachtprizen afgeleide, verkoopprijzen van grond, omdat die moeilijker te controleren zijn dan de pachten. De pachtprizen mogen niet te veel schommelen, omdat dan verstoringen in de vermogensopbouw, bij de eigenarengebruikers ontstaan, en de normen mogen dus niet aan grillige wisselingen zijn onderworpen. Ook mag het rechtsgevoel van de betrokkenen niet in de knoei komen; maar dit gezichtspunt geeft weinig houvast zolang niet vaststaat, hoe dit rechtsgevoel er uit ziet. De bovengenoemde gezichtspunten zijn meer een poging, om het rechtsgevoel op dit terrein op het spoor te komen en eventueel te rationaliseren.

De gezichtspunten kunnen tot zeer verschillende conclusies leiden. Eén vrij extreem standpunt is dat dan ook nauwelijks een compromis kan worden genoemd — was dat van de S.-E.R. in 1953; een zekere netto-pacht voor de marginale grond met daarbovenop pachtverschillen, die min of meer een ricardiaans karakter dragen en de inkomens der pachters onderling goeddeels egaliseren. De betrekkelijke helderheid van dit standpunt wordt echter teniet gedaan doordat de Raad wel voelde, dat deze soep niet zo heet wordt gegeten: „De Raad is dan ook huiverig om aan te bevelen de bepleite richtlijnen onverkort toe te passen, wanneer dit zou moeten leiden tot een prijspeil van landbouwproducten, dat hoger is dan overeenstemt met de prijzen, die op de exportmarkt gemiddeld kunnen worden verkregen” (blz. 28). Die huiverigheid zou nog wel wat zijn toegenomen als de S.-E.R. de sociaal-economische gezichtspunten had meegeteld, of meer geaccentueerd had, dat pachtverhoging bij onveranderd

garantiebeleid soms ten koste zal gaan van de thans geldende beloningen van de boer en zijn medewerkende gezinsleden. Ook tasten we in het duister, hoe de S.-E.R., ingeval de huiverigheid actueel is, het beleid nu wel denkt in te richten. Maar er zijn anderen, die het principe met meer hardheid en duidelijkheid voorstaan: zij oordelen, dat het door de S.-E.R. aanbevolen pachtbeleid het juiste is, en vinden dat de samenleving — in casu de volksvertegenwoordiging — de gevolgen daarvan moet aanvaarden. Zo niet, dan komt het te lage pachtpeil voor de verantwoordelijkheid van die volksvertegenwoordiging.

Naast deze oplossing staan andere, die de rendabiliteitsverschillen op een meer gedempte wijze in de pachtprizen willen laten doorwerken. De verdeling van het surplus boven de kosten tussen eigenaar en pachter kan door verschillende sleutels worden opgelost. De 3 : 1 regel is er één van, maar er zijn ook andere varianten. De voorstanders van dergelijke kwantitatieve verdeelsleutels hebben de neiging, andere constructies als nodeloos ingewikkeld en gezocht van de hand te wijzen.

Aan de andere kant van de schaal is een beleid denkbaar, dat gebiologeerd is door de landbouwsteun en niets van pachtverhoging wil weten. Dit is een vrij theoretisch standpunt. Veel meer invloed heeft een gedachtengang die praktisch in dezelfde richting gaat. Zij is er zich van bewust, dat elk compromis kritiseerbaar is en wil daarom zo weinig mogelijk nieuws invoeren. Dat leidt tot een voorzichtig vasthouden aan historische normen en dus tot lage pachten. De mening wordt wel vernomen, dat het beleid van de Grondkamers door een overmaat van historisch besef zou zijn geïnspireerd, alsmede door een zeker wantrouwen in de toekomst: dit jaar ging het nog wel met de bedrijfsuitkomsten, maar het volgende kon best eens slechter wezen. De critici van dit beleid menen, dat daardoor de eigenaar tekort wordt gedaan, terwijl zij tevens naar voren zouden kunnen brengen dat de investeringsprikkel voor de verpachter te veel wordt gedooft.

Om aan deze bezwaren te ontkomen kunnen tal van tussenoplossingen worden gekozen. De praktijk van twee en een half jaar, waarin de nieuwe Wet werkt, heeft reeds enkele compromissen te zien gegeven. Bij K.B. van 19 april 1958 werden normen van toepassing verklaard, die een overwegend historisch karakter droegen en ontleend waren aan het K.B. van 2 december 1957 (houdende algemene regelen als bedoeld in art. 6 van de Wet op de vervreemding van landbouwgronden). Er was nog geen jaar verstreken, toen er een „noodverband” moest worden gelegd voor de marginale gronden, waar de kosten van het grondgebruik niet werden goedge maakt (K.B. van 13 maart 1959). Weer een jaar later (K.B. van 29 maart 1960) werd een reeks wijzigingen ingevoerd, waarvan de belangrijkste zijn: de verruiming van de toeslag en aftrekposten voor de externe produktie-omstandigheden alsmede een aantal pachtverhogingen voor sommige soorten land, min of meer gecompenseerd door pachtverlagingen bij de gebouwen. Deze, als verschuivingen bedoelde, aanpassingen werden gemotiveerd door verwijzingen naar cijfers over de rendabiliteit en de kosten van het grondgebruik, maar in de toelichting ontbreekt een filosofie omtrent de grondslagen van de pachtpolitiek. Dat is, vanuit een beleidsstandpunt, misschien ook maar het veiligste. In een beoordeling van deze thans geldende normen zou ik overigens hier niet willen treden.

Ieder standpunt gaat uit van een bewuste of onbewuste prioriteit der bovengenoemde gezichtspunten. Persoonlijk

De ontwikkeling van lonen en prijzen in West-Duitsland heeft aldaar aanleiding gegeven tot een belangwekkende discussie over de te voeren economische politiek. Op verzoek van bondskanselier Adenauer heeft de president van de Bundesbank een rapport uitgebracht over de loon- en prijs-situatie, het zgn. „Blessing Memorandum”. Daarnaast zijn rapporten verschenen van de wetenschappelijke adviesraden van het Bundeswirtschaftsministerium en het Bundesfinanzministerium, resp. over de loonpolitiek en de „Finanzpolitik”. De in dit drietal rapporten gegeven adviezen hebben tot dusver weinig effect gesorteerd. De oorzaak hiervan ligt niet zozeer bij de aard van de adviezen zelf, maar veeleer bij het ontbreken van een geschikt instrumentarium voor de uitvoering ervan. Het is de vraag, of men de huidige spanningen voortvloeiende uit het gelijktijdig nastreven van stabiele prijzen, stabiele wisselkoersen en een stabiele conjunctuur, blijvend zal kunnen bezweren. Bij handhaving van dit driedelige doel zal de Overheid ongetwijfeld sterker in de „Freie Marktwirtschaft” moeten gaan ingrijpen.

Het Westduitse economische systeem wordt algemeen aangeduid als een stelsel van vrije markteconomie („Freie Marktwirtschaft”). Daarbij verheelt men zich meestal niet, dat deze term in relatieve zin moet worden opgevat. Op verschillende markten worden nl. de doorslaggevende marktfactoren in meerdere of mindere mate door overheidsingrijpen gereguleerd. Dit geldt waarlijk niet alleen voor de landbouwsector. Het spel der economische krachten wordt zodanig beïnvloed, dat verwezenlijking van een aantal sociale doeleinden mogelijk wordt. Daarom wordt ook wel gesproken van „Soziale Marktwirtschaft”. Ondanks deze beperkingen spelen evenwel de vrije beslissingen van producenten en consumenten een grote rol bij het richting geven aan de nationale produktie.

Inherent aan het systeem van „Freie Marktwirtschaft” is het beginsel van de „Autonomie der Tarifpartner”.

(vervolg van blz. 922)

zou ik als hoogste prioriteit de bevordering van de agrarische produktiviteit in aanmerking willen nemen, met, in de tweede koets, de inpassing in het algemene sociaal-economisch beleid. Deze rangorde leidt tot een zekere voorkeur voor differentiële garantiemethoden en tot een weinig geprononceerde primaire pachtprijsdifferentiatie in combinatie met een versterking van de secundaire differentiatie. Op die manier wordt er bij de eigenaar een prikkel gelegd om te investeren, terwijl de winstbuffer bij de ondernemer zoveel mogelijk wordt ontzien, waardoor er ruimte blijft voor financiering van de bedrijfsuitrusting. In het beleid dat mij voor de geest staat zijn deze elementen echter niet in volle scherpheid aanwezig; het gaat veeleer om een zekere accentuering ervan ten opzichte van de huidige normen.

Daarnaast zijn andere compromissen denkbaar. Men kan het zoeken in het strikt vasthouden aan normatief geachte bedrijven en daarop gebaseerde, enigszins perfectionistische normen; of, integendeel, aan het scheppen van speelruimte voor de Grondkamers, waardoor het systeem

De discussie over lonen en prijzen in West-Duitsland

Dit houdt in, dat aan werkgevers- en werknemersorganisaties volledige vrijheid wordt gelaten om in onderling overleg de arbeidsvoorwaarden vast te stellen. Zowel werkgevers als werknemers wensen een onvoorwaardelijke toepassing van dit beginsel en wijzen elke vorm van overheidsingrijpen van de hand.

De Regering is daardoor niet in staat voor een coördinatie van de loonpolitiek te zorgen. Coördinatie door de centrale werkgevers- en werknemersorganisaties is slechts ten dele mogelijk, aangezien het gezag van deze „Spitzenorganisationen” tegenover de aangesloten bonden beperkt is. Verder is het van belang, dat de c.a.o.'s meestal niet nationaal, maar regionaal worden vastgesteld.

De differentiatiemogelijkheden spreken nog duidelijker, wanneer men het oog richt op de effectieve lonen, welke in feite per bedrijf worden vastgesteld. In tijden van

van de Pachtwet 1958 in dit opzicht weer enigszins wordt losgelaten en we dichter bij de Pachtwet 1937 en het Pachtbesluit 1941 komen ⁴⁾. Uiteenlopende oplossingen zijn ook verdedigbaar ten aanzien van de gebouwnormen. Het is niet mijn bedoeling één van al deze mogelijke standpunten als bij uitstek superieur aan te bevelen. De enige eis, die men aan de voorstanders van een bepaald beleid zou mogen stellen is, dunkt mij, dat zij zich rekenschap hebben gegeven van hetgeen zij beogen en waarom zij het beogen. Pachtwijzigingen moeten een functie hebben. Te veel wordt er nog geredeneerd vanuit politieke vooroordelen, die hierboven als onrealistisch werden afgewezen, of vanuit een schijnbaar exacte economische waardeleer. Ook wanneer men toegeeft, dat een catalogisering van de mogelijke gezichtspunten steeds subjectief is, en door onvolledigheid wordt bedreigd, is dit m.i. toch de beste weg om tot een rationalisatie van het beleid te komen.

Groningen. J. PEN.

⁴⁾ Het K.B. van 29 maart 1960 heeft inderdaad de speelruimte iets vergroot.

arbeidsschaarste kunnen deze effectieve lonen aanzienlijk boven de c.a.o.-minima liggen.

Er is wel op gewezen, dat de loonvorming weliswaar vrij is in de zin van „niet onderworpen aan overheidsbemoeiing”, maar dat zij anderzijds toch minder past in het kader van de vrije markteconomie, omdat zij door monopolisten (de c.a.o.-partijen) wordt geregeld. In de huidige hoogconjunctuur neemt echter juist t.a.v. de effectieve lonen de invloed van de concurrentie weer toe. Bij de heersende arbeidsschaarste zullen de ondernemers om de aanwezige arbeidskrachten concurreren door het opvoeren van de effectieve lonen.

Het „Blessing Memorandum”.

Na een periode van betrekkelijke rust begonnen in de tweede helft van 1959 de effectieve lonen in Duitsland te stijgen. Tevens kondigden de vakbonden aan, dat in 1960 bij de onderhandelingen over de vernieuwing van de c.a.o.'s belangrijke loonsverhogingen (in enkele gevallen van 10 - 15 pCt.) zouden worden geëist.

De Regering was van mening, dat bij inwilliging van deze eisen een inflatoire beweging zou ontstaan, die een evenwichtige expansie zou verhinderen. Om de ernst van de situatie te onderstrepen heeft bondskanselier Adenauer in december 1959 aan de president van de Bundesbank verzocht een rapport uit te brengen over de loon- en prijsituatie. Dit rapport, het zgn. „Blessing Memorandum”¹⁾, is reeds in januari 1960 verschenen. Adenauer heeft het met klem aanbevolen als basis voor de c.a.o.-onderhandelingen.

Blessing wijst erop, dat volgens voorlopige berekeningen de gemiddelde loonsverhoging („durchschnittliche Erhöhung der Bruttolöhne und -gehälter je Beschäftigten”) van ca. 4 pCt. in 1959 ongeveer gecompenseerd werd door de nationale produktiviteitsstijging („Zunahme des realen Bruttosozialprodukts je Erwerbstätigen”). De loonsverhogingen zijn dus in 1959 praktisch „preisneutral” geweest. In de industrie is zelfs het gemiddelde loon minder gestegen dan de produktiviteit. Het algemeen prijsniveau is evenwel licht omhoog gegaan, vooral door prijsstijgingen bij de levensmiddelen.

Voor 1960 wordt aangenomen, dat het „gesamte Bruttosozialprodukt” maximaal met 5 pCt. kan toenemen. Indien in 1960 eenzelfde verkorting van de arbeidstijd plaatsvindt als in 1959 zal deze toeneming slechts 4 pCt. kunnen bedragen. De produktiviteitsstijging per „Erwerbstätigen” wordt dan op 4 pCt. resp. 3 pCt. geschat.

Op grond van de huidige conjuncturele situatie wordt aangenomen, dat loonsverhogingen, die de produktiviteitsstijging te boven zullen gaan, het algemeen prijsniveau omhoog zullen stuwten. De marktsituatie zal nl. de ondernemers in staat stellen minstens een gedeelte van de verhoogde loonkosten op de afnemers af te wentelen. Hoe sterker nu de dreiging van een dergelijke ontwikkeling wordt, des te drastischer zullen de maatregelen van de centrale instanties moeten zijn om het inflatoire gevaar tijdig de kop in te drukken.

Blessing concludeert, dat looneisen, die binnen bepaalde grenzen wel redelijk kunnen zijn, niet overdreven mogen worden. Anderzijds moet ervoor worden gezorgd, dat prijsverlagingen, die op grond van een veranderde kosten-

structuur mogelijk zijn, ook gecalculiseerd worden. Door middel van een liberale invoerpolitiek, een krachtiger rationalisatie van het distributie-apparaat en een grotere invloed op de prijsbepaling bij monopolistische en semi-monopolistische ondernemingen zou reeds veel te bereiken zijn.

„Freie Marktwirtschaft” en „Seelenmassage”.

Het rapport houdt een appel in aan werkgevers en werknemers om de kansen, die de marktsituatie biedt, niet volledig uit te buiten. Hier ligt dus een zekere tegenspraak met het principe der vrije markteconomie. Volgens dit principe moeten de deelnemers aan het marktverkeer immers marktconform handelen, d.w.z. voor hun diensten of produkten de hoogst mogelijke tegenprestaties bedingen. De marktprijzen, die dan tot stand komen, dienen de produktiefactoren naar de meest rendabele produktieplaatsen te leiden.

De afwijzing — door Blessing en door de Regering — van de consequente toepassing van het beginsel der vrije markteconomie t.a.v. de loon- en prijsvorming manifesteert zich in de zgn. „Seelenmassage”. Deze ietwat sarcastische benaming is een aanduiding voor alle pogingen om de marktpartijen te bewegen zich beperkingen op te leggen en maat te houden.

Doordat het verantwoordelijkheidsgevoel van de deelnemers aan het economisch verkeer wordt gestimuleerd, kan van deze „Seelenmassage” een grote opvoedkundige waarde uitgaan. Anderzijds kan echter een zekere onrechtvaardigheid ontstaan, daar er geen garantie bestaat, dat alle betrokkenen zich naar evenredigheid zullen matigen. De neiging en de macht om zich aan de verantwoordelijkheid te onttrekken, zullen bij de verschillende partijen uiteenlopen.

Daar de „Seelenmassage” op zichzelf als correctielement tekort schiet, heeft men getracht deze psychologische techniek te koppelen aan een objectief criterium, nl. de stijging van de arbeidsproduktiviteit. De partijen wordt dan voorgehouden zich bij de vaststelling van lonen en prijzen te baseren op de gestegen arbeidsproduktiviteit. Hoewel Blessing zich niet met zoveel woorden op dit criterium vastlegt, gaat zijn redenering toch ook sterk die richting uit.

De koppeling van de lonen aan de arbeidsproduktiviteit.

In de regel zal van een beperking van de effectieve loonsverhogingen tot de ruimte, die door de produktiviteitsstijging is vrij gekomen, een stabiliserende werking uitgaan. Toch kan op grond van andere factoren nog een inflatoire ontwikkeling ontstaan. Dit is o.a. uiteengezet in een rapport van de wetenschappelijke adviesraad van het Bundeswirtschaftsministerium²⁾.

Het nationaal produkt kan, aldus deze raad, worden verdeeld over vier hoofdcomponenten: de particuliere consumptie, de investeringen, het staatsverbruik en het exportoverschot. Wanneer over een bepaalde periode het gezamenlijke aandeel van de laatste drie componenten meer dan evenredig met het nationale produkt stijgt, moet de speelruimte voor consumptie-uitbreiding kleiner worden. Een „Steigerung der Reallöhne proportional zur Arbeitsproduktivität ist in solchen Situationen mit monetärer

¹⁾ „Memorandum über die Lohn- und Preisentwicklung”, verschenen als bijlage bij de „Monatsberichte der Deutschen Bundesbank”, januari 1960.

²⁾ „Gegenwärtige Möglichkeiten und Grenzen einer konjunkturbewussten Lohnpolitik in der Bundesrepublik”. Bulletin der Bundesregierung van 14 april 1960.

Stabilität nur zu vereinbaren, wenn gewährleistet ist, dass ein ganz bestimmter Teil der zusätzlich verdienten Einkommen der Ersparnisbildung zufließt" (par. 4).

Wanneer de spaarquote van de werknemers niet toeneemt, zal, bij handhaving van de huidige hoge investeringsquote en van de grote exportoverschotten en publieke uitgaven, de vakbeweging er niet in kunnen slagen de inkomensverdeling en de vermogensvorming ten gunste van de werknemers te wijzigen. De interne financiering zal dan extreem hoog blijven en de vermogensconcentratie zal worden versterkt.

De geschetste samenhangen maken een „klare gesamtwirtschaftliche Entscheidung über den Kurs der allgemeinen Wirtschaftspolitik unerlässlich. Es muss in groben Zügen festgelegt werden, welches Verhältnis von privatem Verbrauch, Investitionen und Staatsverbrauch angestrebt werden soll..." (par. 24). Een dergelijke koersbepaling moet uitgaan van het parlement en de Regering en kan slechts slagen, wanneer de c.a.o.-partijen hun medewerking verlenen. De raad moet evenwel vaststellen, dat het institutionele instrumentarium, dat voor de nodige coördinatie zou moeten zorgen, nog ontbreekt.

Uitgaande van de veronderstelling, dat loonsverhogingen consumptief zullen worden besteed, beveelt de raad de c.a.o.-partijen de volgende politiek aan: „Solange es noch nicht gelungen ist, durch restriktive Geld-, Kredit- und Finanzpolitik den Anteil der Investitionen und des Staatsverbrauchs herabzudrücken, bleibt keine andere Möglichkeit, als die Lohnsteigerungen zunächst unter dem Mass zurückzuhalten, das dem Wachstum des Sozialprodukts entsprechen würde. Erst Zug um Zug mit der vermehrt einsetzenden Wirkung der geld-, kredit- und finanzpolitischen Massnahmen könnte sodann die Steigerung der Löhne und Gehälter vermehrt vorgenommen, gegebenenfalls nachgeholt, werden" (par. 31a).

Het rapport, dat uitgebreid kritiek levert op de „produktivitätsorientierte Lohnpolitik", bevat ongetwijfeld waardevolle bijdragen tot de loondiscussie. Het biedt evenwel in de huidige overspannen situatie weinig praktische aanknopingspunten voor de c.a.o.-onderhandelaars.

De opmerkingen over de betrekkelijke waarde van het arbeidsproductiviteitscriterium voor de prijsstabiliteit zijn ongetwijfeld juist³⁾. In een periode van hoogconjunctuur met een hoge investeringsquote en een sterke kredietuitbreiding kunnen de prijsindices stijgen, ook al blijven de lonen nauw gebonden aan de arbeidsproductiviteit. Anderzijds kunnen bij neergaande conjunctuur, zelfs als de lonen iets sterker stijgen dan de arbeidsproductiviteit, de prijsindices dalen.

Ondanks de kritiek moet worden aangenomen, dat het arbeidsproductiviteitscriterium, zolang er geen duidelijk en hanteerbaar alternatief is gesteld, voorlopig nog een grote rol zal blijven spelen in de loondiscussie. Met nadruk moet er dan evenwel op worden gewezen, dat een enigszins bevestigende uitwerking van dit criterium, een aangepaste prijspolitiek van de ondernemers en een aangepaste overheidspolitiek veronderstelt.

De prijspolitiek van de ondernemers.

De klachten over de inelasticiteit van de prijzen — althans naar beneden — zijn ook in Duitsland min of meer

³⁾ Zie hiervoor ook het artikel van Rudolf Gocht: „Löhne, Gewinne, Produktivität, Preise" in de „Frankfurter Allgemeine" van 20 februari 1960.

tot een gemeenplaats geworden. Deze prijsstarheid wordt dan meestal gezien als een uitvloeisel van onvoldoende of verkeerd gerichte concurrentie. Het feit, dat kostenverlagingen — bijv. door gestegen arbeidsproductiviteit — niet tot

overeenkomstige prijsverlagingen leiden, maar vaak eerst achteraf door loonsverhogingen worden gecompenseerd, zou er ook op kunnen duiden, dat in de prijzensector de nodige soepelheid ontbreekt.

Het rapport van de wetenschappelijke raad van het Bundeswirtschaftsministerium zegt volkomen terecht, dat bij een relatieve stijging van het aandeel van de investeringen en van het staatsverbruik in het nationaal product het relatieve aandeel van de particuliere consumptie moet verminderen. Bij een gelijkblijvende spaarquote van de werknemers zullen dan eventuele loonsverhogingen snel tot prijsstijgingen aanleiding geven. Deze redenering draagt in zekere zin een „ex post"-karakter en zegt weinig over het proces, waarin de onderlinge verhouding van de componenten wordt vastgesteld. M.a.w. een verklaring van de factoren, die de prijsvorming en daarmee de eventuele onevenredige groei van winsten en investeringen beheersen, wordt niet gegeven.

De prijsvorming als bedrijfseconomisch probleem is inderdaad nog steeds een vrij ondoorzichtige zaak. De kostprijscalculatie blijft in de praktijk een tere kwestie. Hetzelfde geldt voor de relatie kostprijs-aanbiedingsprijs. Ook in andere opzichten moeten bij het proces van de prijsvorming nog vraagtekens worden gezet.

Het blijft dan ook uiterst moeilijk om een betrouwbaar beeld te verkrijgen van de mate waarin en de manier waarop de prijspolitiek van de ondernemingen afwijkt van de klassieke regels van het liberale kapitalisme. Een op het eerste gezicht sluitende sociaal-economische redenering kan daarom nog veel aan kracht verliezen onder invloed van deze ondoorzichtige elementen in de bedrijfseconomische sector.

Ook in Duitsland zal, zelfs bij een aangepaste conjunctuurpolitiek van de Overheid, de afstemming van de prijspolitiek op het arbeidsproductiviteitscriterium niet zonder meer vanzelf verlopen. De werkgeversorganisaties kunnen eventueel aanbevelingen doen voor het volgen van bepaalde gedragslijnen. Indien afdoende sancties echter ontbreken, kunnen de leden deze aanbevelingen naast zich neer leggen. Zij zullen steeds wel „bijzondere omstandigheden" kunnen aanwijzen, die hun prijspolitiek moeten rechtvaardigen.

Een en ander maakt het noodzakelijk, dat de Overheid een wakend oog op de prijzensector houdt en eventueel maatregelen neemt ter stimulering van nuttige concurrentievormen.

De verantwoordelijkheid van de Overheid.

De „Finanzpolitik" van de Overheid en de kredietpolitiek van de Bundesbank zullen de grondslag moeten leggen voor een evenwichtige expansie bij monetaire stabiliteit. Een conjuncturele „Ueberhitzung" moet worden

M.

SPAAR VOOR UW
KINDEREN

met de

„INTERUNIE"

spaarregeling.

Parkstraat 30, Den Haag

(advertentie)

bezworen, omdat anders aan het verantwoordelijkheidsgevoel van de werkgevers- en werknemersorganisaties onredelijke eisen worden gesteld. Er mag geen toestand ontstaan, waarin het behoud van de zo zeer gewenste prijsstabiliteit alleen maar mogelijk zou zijn bij vergaande afwijkingen van het „normale” marktconforme gedrag. De „Seelenmassage” mag niet als marktconforme gebruikt om verantwoordelijkheden, die bij de Overheid horen, op het bedrijfsleven af te schuiven.

In een rapport van de wetenschappelijke adviesraad van het Bundesfinanzministerium⁴⁾ wordt er nog eens op gewezen, dat de kredietpolitiek van de Centrale Bank in de huidige situatie een ontoereikend middel tot beheersing van de conjunctuur vormt. De taak van de Bank wordt o.a. bemoeilijkt door de grote liquiditeit van het kredietstelsel. Daarom dient de volle nadruk te vallen op een anti-cyclische „Finanzpolitik” van de Overheid. De verwezenlijking van een anti-cyclische politiek tijdens de hoogconjunctuur stuit evenwel, zoals reeds vaak is vastgesteld, op talrijke moeilijkheden. In Duitsland doet zich daarbij nog de invloed van de beperkte directe controle van de federale Overheid op de financiële activiteiten van de Länder en de gemeenten gevoelen.

De raad pleit voor een beperking van de publieke uitgaven, maar gelooft kennelijk niet erg in een tijdige uitvoering van deze gefundeerde aanbeveling. Verder wordt, evenals in het rapport van de adviesraad van het Bundeswirtschaftsministerium, gewezen op de noodzaak van een versoepeling van het begrotings- en belastingrecht, teneinde een snellere reactie op conjuncturele veranderingen mogelijk te maken.

De raad acht het waarschijnlijk, dat de opbrengsten van eventuele extra-belastingen weer snel worden uitgegeven. Dit kan echter worden vermeden „wenn die zusätzlichen Steuerbeträge den Steuerpflichtigen gutgeschrieben und bis zu ihrer Freigabe in einer geänderten Konjunkturlage im Zentralbanksystem stillgelegt würden” (par. 23).

Geringe uitwerking van de verschillende adviezen.

Tot nu toe kan niet worden gezegd, dat de adviezen van Blessing en van de wetenschappelijke adviesraden veel effect hebben gesorteerd. Bij de sluiting van nieuwe c.a.o.'s wordt slechts lippendienst bewezen aan de criteria van Blessing. De loonsverhogingen schommelen als regel tussen de 8 en 10 pCt. Daarnaast komen verkortingen van de arbeidstijd tot stand.

⁴⁾ „Aufgaben und Möglichkeiten der Finanzpolitik angesichts der Gefahren einer konjunkturellen Ueberhitzung”. Bundesanzeiger van 2 april 1960.

Opgelegde wereldtonnage

Volgens gegevens gepubliceerd door de „Chamber of Shipping of the United Kingdom” waren begin augustus 1960 in totaal opgelegd 650 schepen, metende 5.424.000 brt.; dit is ongeveer 5 pCt. van de wereldvloot, zo meldt „Fairplay” van 18 augustus jl. Begin juli waren deze cijfers 663 schepen, metende 5.471.000 brt. Van de opgelegde tonnage behoorde 1.653.600 brt. tot de droge ladingsschepen, hetgeen overeenkomt met ongeveer 2 pCt. van de droge ladingvloot. De rest — 3.770.000 brt. — werd gevormd door tankschepen, hetgeen betekent, dat ca. 9 pCt. van de tankvloot is opgelegd.

In het conjunctuurbeeld komt weinig verandering; de grote exportoverschotten (ondanks verruiming van de invoer) en de spanningen in de investeringsgoederenindustrie en op de arbeidsmarkt blijven de aandacht vragen. Omdat de noodzakelijk geachte matiging noch door de Overheid, noch door werkgevers en werknemers werd betracht, heeft tenslotte de Bundesbank een serie maatregelen genomen om te trachten de conjunctuur wat af te remmen. Na de verhoging van de „Mindestreserven” en van het disconto, de beperking van de herdiscontingsmogelijkheden en de afremming van de toevloed van buitenlandse deposito's schijnen de mogelijkheden van deze eenzijdige conjunctuurpolitiek wel ongeveer uitgeput te zijn. Over de resultaten van deze maatregelen zal eerst later kunnen worden geoordeeld.

De prijsstijgingen zijn, buiten verwachting, beperkt gebleven. Dit wordt voornamelijk toegeschreven aan de grote elasticiteit, welke zich tot nu toe aan de zijde van het aanbod heeft gemanifesteerd. De produktiviteitsstijging wordt bevorderd door de verschuiving van arbeidskrachten naar sectoren met een hoge produktiviteit.

Van verschillende zijden wordt evenwel in de komende herfst een sterkere beweging van de prijzen verwacht en derhalve maakt Minister Erhard zich weer zorgen. Hij schijnt zich thans van de medewerking van de „Spitzenorganisationen” verzekerd te hebben om te komen tot de oprichting van een „Gutachtergremium” met als taak regelmatig „alle Faktoren der Preisstabilität zu überprüfen und geltend zu machen”⁵⁾. Zoals echter uit het voorgaande moge blijken, ligt het zwakke punt niet zozeer bij de opstelling van deskundige adviezen, maar veeleer bij het ontbreken van een geschikt instrumentarium voor de uitvoering daarvan.

In ruimer verband gezien doet de huidige politiek tot handhaving van de prijsstabiliteit wat kunstmatig aan. De sterke internationale positie van Duitsland zou bij een zuivere toepassing van de regels van de internationale vrije markteconomie uiteindelijk moeten leiden tot een aanpassing van de binnenlandse prijzen of een aanpassing van de wisselkoersen. Het is alleszins begrijpelijk, dat men voor beide oplossingen terugschrikt. Het blijft evenwel de vraag, of men de spanningen voortvloeiende uit het gelijktijdig nastreven van stabiele prijzen, stabiele wisselkoersen en een stabiele conjunctuur, blijvend zal kunnen bezweren. Bij handhaving van dit driedelige doel zullen ongetwijfeld de ingrepen van de Overheid in de „Freie Marktwirtschaft” moeten toenemen.

Intussen mag één belangrijke schaduwzijde van de conjuncturele „Ueberhitzung” niet onvermeld blijven. Het weglukken van arbeidskrachten door de ondernemers en het daarmee gepaard gaande sterke verloop onder de arbeidskrachten roepen sociale spanningen op. De arbeids-onrust wordt er door in de hand gewerkt en het toegeven aan de neiging, het directe eigen belang voorop te stellen, wordt er door gestimuleerd. De werkgevers- en werknemersorganisaties, die hun maatschappelijke verantwoordelijkheid willen blijven dragen, komen daardoor voor grote problemen te staan. Vooral de toenemende druk van de verantwoordelijkheid voor het algemeen loon- en prijsniveau heeft de solidariteit op zware proef gesteld. In het bijzonder voor de vakbeweging is thans een moeilijke periode aangebroken, hetgeen tot uitdrukking komt in een teruglopend ledental.

⁵⁾ 's-Gravenhage.

Drs. C. DE SCHIPPER.

⁵⁾ „Erhard über Preisentwicklung besorgt”, Handelsblatt van 25 augustus 1960.

Verdrievoudiging van ons autopark in de eerstkomende tien jaar?

Inleiding.

In zijn artikel „De te verwachten groei van het Nederlandse personenautopark” in „E.-S.B.” van 24 februari 1960 komt Drs. L. Becker tot zeer hoge prognoses van het aantal personenauto's in Nederland (voor 1964: 800.000-900.000; voor 1970: 1,4 mln.-1,8 mln.). Als accepteringsgronden voor deze schattingen, die veel hoger liggen dan de bestaande, noemt hij:

1. een tot nu toe steeds onderschatte „consumer acceptance” ten aanzien van de personenauto, en
2. een algemeen heersend conservatisme en gebrek aan voorstellingsvermogen bij hen, die tot nu toe ramingen hebben gemaakt en gebruikt.

Dat de, overigens nogal onwetenschappelijk aandoende, factor ad 2 toch niet zo sterk werkt, zou kunnen blijken uit het feit, dat de genoemde cijfers reeds vele malen en op vele plaatsen — tot in de Eerste Kamer toe — zonder kritiek zijn aangehaald.

In het onderstaande zal allereerst de door Becker geëzigde methode worden onderzocht. Daarna zal zijn formule kritisch worden gezien. Tenslotte volgt een samenvatting van de belangrijkste argumenten, die ons ertoe leiden, de bruikbaarheid der methode voor prognoses af te wijzen.

De methode.

Becker gaat uit van de gedachte, dat althans de westerse landen alle eenzelfde groeiproces doormaken. Daar niet alle landen in hetzelfde stadium van dat groeiproces verkeren, bestaat de mogelijkheid, de toekomstige ontwikkeling in een land af te leiden uit de situatie in landen, die al „verder” zijn. Hij stelt dus de situaties op één moment in verschillende landen wat betreft de autodichtheid (gemeten per 1.000 inwoners) gelijk aan de volgtijdelijke situaties in één land.

Als enige verklarende variabelen zijn volgens hem van belang:

1. de reeds bereikte autodichtheden;
2. het wijzigingspercentage van de consumptie per hoofd.

Hierbij rijzen onmiddellijk enige bedenkingen. De gemiddelde gezinsgrootte is niet voor elk land gelijk, zodat het beter is de dichtheid te meten aan het aantal gezinshuishoudingen dan aan het aantal inwoners.

Een ernstiger bedenking is, dat Becker niet aangeeft, waarom in het basisjaar 1952 de dichtheden per land zo aanzienlijk verschilden (Griekenland: 1,1 en de Verenigde Staten van Amerika: 273,4).

Het lijkt veeleer, dat elk land juist een zeer aparte ontwikkeling heeft doorgemaakt en niet een gelijksoortige ontwikkeling met als enig verschil de autodichtheid. Zeer extreem gesteld dus: of een gelijke ontwikkeling en dan een vergelijkbare groei van de autodichtheid, of een ongelijke ontwikkeling, maar dan ook zonder de mogelijkheid van vergelijking.

De schrijver van het artikel noemt als enige verklaring voor de afwijkingen de verschillende stijgingspercentages van de consumptie per hoofd. Maar wat dan te denken van de volgende factoren:

1. de geografische situatie (wegen en kunstwerken, spreiding van consumptie-, productie- en recreatiegebieden, stedenbouwkundige ontwikkeling);

2. de bevolkingssituatie (leeftijdsoopbouw, sociale gelaagdheid, spreiding over het land);
3. de kosten van aanschaf (binnenlandse versus buitenlandse autoproduktie, invoerrechten, weeldetarieven) en exploitatie (brandstofaccijnzen, kosten van reparatie en onderhoud, motorrijtuigenbelastingen, het al dan niet verplicht zijn van verzekeringen zoals W.A. en A.R.);
4. de absolute welvaart per hoofd en per gezin;
5. de rijvaardigheidseisen, zoals gesteld door de overheid;
6. de ontwikkeling van andere vervoermogelijkheden (trein, bus, tram, (brom-)fiets) en de prijzen daarvan;
7. belastingfaciliteiten bij zakelijk en privé gebruik;
8. de ontwikkeling van een tweedehands-automarkt;
9. het karakter van het land (industriëel of agrarisch);
10. de samenstelling van het autopark (gemiddelde leeftijd e.d.).

Al deze factoren, die in het verleden per land verschillend gewerkt moeten hebben, zijn door Becker uitgesloten voor de toekomst. Hij meent ze alle te kunnen begrijpen in zijn enige factor: de consumptiestijging per hoofd.

Voor de basisperiode sluit hij enkele Europese landen uit (Oostenrijk, Finland, Denemarken en Zweden), omdat zij in vergelijking met 14 andere westerse landen uit de pas liepen. Hij stelt nl., dat in de vier uitgezonderde landen de na-oorlogse inhaalvraag door de vóór 1952 geldende beperkingen pas nadien bevredigd kon worden. Dit kan in geen geval juist zijn voor Zweden, dat buiten de tweede wereldoorlog is gebleven en een eigen auto-industrie heeft. Bovendien geeft hij zelf aan, dat er ook voor de wél beschouwde landen pas omstreeks 1952 een grotere vrijheid ontstond in de invoer en de produktie van personenauto's, waardoor het exclusief zijn van de vier buitengesloten landen op zijn minst zeer verzwakt wordt. Tenslotte is het geenszins zeker, dat de wél beschouwde landen in de basisjaren 1952 en 1958 gelijk lagen in conjuncturele ontwikkeling.

Er zijn dus redenen om het werkelijkheidsgehalte van de formule met reserve te bezien.

De formule.

Becker vindt met als basis de periode 1951/1952-1957/1958 de volgende formule:

$$\left(100 \frac{\Delta D}{D}\right)^* = -71,090 \log D + 2,4605 C + 171,76$$

(R = 0,98),

waarin $\left(100 \frac{\Delta D}{D}\right)^*$ = de berekende groei (in pCt.) van de autodichtheid

D = de autodichtheid (aantal per 1.000 inwoners) in het basisjaar

ΔD = de absolute toeneming van de dichtheid in de periode van zes jaar aansluitend aan het basisjaar

C = de procentuele toeneming van de consumptie per hoofd in de periode ad ΔD .

Kan met deze formule de ontwikkeling van 1952 tot 1958 inderdaad redelijk worden verklaard? Becker geeft (in zijn tabel 2) aan, dat de verhouding

$$\frac{\text{berekend autopark } 1958}{\text{werkelijk autopark } 1958}$$

ligt tussen 0,86 en 1,13. Dit beeld is misleidend. Het is niet juist, de grootte van de fouten te betrekken op de totale grootheden zelf (D); zij moeten integendeel betrokken worden op de veranderingen (ΔD) in de totale grootheden, omdat die veranderingen als de te verklaren variabele in de formule voorkomen.

Het beeld wordt dan als volgt:

Land	werkelijke groei (in pCt.) $100 \frac{\Delta D}{D}$	berekende groei (in pCt.) $(100 \frac{\Delta D}{D})^*$	berekend autopark 1958 in pCt. van werkelijk autopark 1958	berekend groeipercentage in verhouding tot werkelijk groeipercentage
	(1)	(2)	(3)	(4) = $\frac{(2)}{(1)} \times 100$
Nederland	139	142	101	102
Griekenland	245	251	102	103
Italië	175	165	96	94
West-Duitsland	234	214	94	92
Noorwegen	118	109	96	92
Zwitserland	92	118	113	128
Luxemburg	131	132	100	101
België	84	87	102	104
Frankrijk	114	124	105	109
Groot-Brittannië	73	80	104	110
Australië	39	25	90	64
Nieuw-Zeeland	60	37	86	62
Canada	37	49	109	132
Verenigde Staten	19	26	106	137
	Gemiddelde fout		5,7 pCt.	15,9 pCt.

Kolom (4) geeft dus een veel lagere verklaringswaarde van de formule aan dan kolom (3). Ter verduidelijking van deze procedure het volgende:

Stel: waarde van een verschijnsel in het basisjaar : 100
 werkelijk stijgingspercentage : 10
 berekend stijgingspercentage : 20

Volgens Becker (kolom 3) is de fout nu $\frac{100 + 20}{100 + 10} \times 100 - 100 = 9$ pCt.

Volgens de methode ad kolom (4) is de fout $\frac{20}{10} \times 100 - 100 = 100$ pCt. (!!)

Becker gebruikt een groeikromme-model, hetgeen, op zichzelf niet onjuist is. C geeft het verzadigingsniveau (= plafond, waarnaar de ontwikkeling tendeert) en daarmee de helling van de curve aan. Bij elke waarde van C behoort een aparte curve. D geeft aan, op welke plaats op de relevante groeicurve een land zich bevindt. De keuze van de verklarende variabelen is van groot belang. De factor D bevat de „consumer acceptance”. Deze is verondersteld zo sterk te zijn, dat elk land (dus bijv. ook Griekenland) zelfs bij het uitblijven van enige welvaartsstijging na langere of kortere tijd een dichtheid van ca. 260 zal bereiken. Wat dit bij gelijkblijvende inkomens (immers $C = 0$) zou betekenen voor de gezinsbudgetten is duidelijk, als we zien, hoe moeilijk het is, ieder Nederlands gezin volledig te laten betalen voor de toch wel algemeen geaccepteerde behoefte aan huisvesting, die in dezelfde orde van grootte ligt wat betreft het beslag op het budget. Hierbij mag natuurlijk geen rekening worden gehouden met een relatieve daling van de aanschaffingsprijs van auto's (bijv. ten gevolge van rationeler produktiemethoden) of met ontwikkeling van tweedehands markten, want ook Becker noemt deze invloeden niet uitdrukkelijk.

De toeneming van de dichtheid is volgens hem sterk gebonden aan de reeds bereikte dichtheid. Tot ongeveer de helft van het dichtheidsplafond wordt ΔD bij stijgende D nog steeds groter. Het dalen van het stijgingspercentage wordt dan nl. nog overgecompenseerd door het sneller stijgen van D, waardoor ΔD mee omhoog wordt gezogen. Daarna pas zet een verminderde stijging in. Becker gebruikt dus niet een normale groeicurve, maar een, die de fase van de afnemende toeneming (d.w.z. het buigpunt) later bereikt dan de gebruikelijke.

(advertentie)

met één aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' hebt U 175 ijzers in het vuur

Elk aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' maakt U mede-eigenaar van een grote, deskundig samengestelde aandelenportefeuille, die een aantrekkelijk rendement oplevert. S-p-r-e-i-d-i-n-g over meer dan 175 fondsen beperkt het risico. Bovendien bestaat goede kans, dat Uw bezit in waarde vermeerderd.

Alle banken en commissionairs kunnen U inlichten.

N.V. VEREENIGD BEZIT VAN 1894

De voordelen van aandelenbezit met beperking van risico

WESTERSINGEL 84, ROTTERDAM

Wijzigingen in C geven relatief zeer grote veranderingen in het plafond; bijv.

$C = -30$ pCt. (per 6 jaar): plafond ca. 24 per 1.000 inwoners

$C = 0$ pCt. (per 6 jaar): plafond ca. 260 per 1.000 inwoners

$C = +30$ pCt. (per 6 jaar): plafond ca. 2.850 per 1.000 inwoners (!)

Het verband tussen C en het plafond is vrijwel explosief. Hoewel op den duur niet zonder meer een blijvend hoge waarde van C te verwachten is, geeft het toch wel te denken, dat er geen rem op het verzadigingsniveau is. Als absoluut plafond is in alle redelijkheid een niveau van ca. 500-700 auto's per 1.000 inwoners aan te nemen (d.w.z. 1 auto per inwoner tussen de 18 en 65 jaar). We kunnen hier een vergelijking maken met de rijwieldichtheid in ons land, die wel haar maximum heeft bereikt en waar dus de „consumer acceptance”, niet gehinderd door hoge kosten van aanschaf en exploitatie, als uitgewerkt mag worden aangenomen.

Schrijver past zijn universele formule toe op de toekomstige ontwikkeling in Nederland, hetgeen in het kader van zijn beschouwing zonder meer mogelijk moet zijn. Daarbij slaat hij een noodzakelijke tussenschakel over, nl. een onderzoek naar de vooroorlogse ontwikkeling in ons land. Want het doet toch wel speculatief aan, voor de toekomst een „algemeen geldende” formule te gebruiken, die niet voor het verleden is getoetst.

Om in deze lacune te voorzien, is in het onderstaande getracht met meergenoemde formule de wijzigingen in de autodichtheid voor de perioden 1927-1933, 1928-1934, 1929-1935 enz. (steeds dus zes jaar) in Nederland te verklaren. De waarden van de grootheden C (consumptiestijging of -daling per hoofd) en D (aantal personenauto's per 1.000 inwoners) zijn berekend uit reeksen, zoals gegeven in de C.B.S.-publikatie „Zestig jaren Statistiek in Tijdreeksen” van 1959. De resultaten zijn bijzonder verrassend. De berekende stijgingspercentages van de autodichtheid zijn nl. veel te hoog.

Dit blijkt, als men voor bovenbedoelde perioden de berekende waarden stelt tegenover de werkelijke. De fout neemt dan toe van 63 pCt. in 1927-1933 (berekende stijging: 134 pCt., werkelijke stijging: 82 pCt.) tot 1.036 pCt. in 1932-1938 (91 pCt. tegenover 8 pCt.). Voor de tussenliggende perioden belopen de fouten resp. 95, 203, 352 en 592 pCt.

Deze merkwaardige uitkomsten kunnen de sleutel zijn voor de beantwoording van de vraag, waarin de onjuistheid van de formule schuilt.

Zoals bekend, is de consumptie per hoofd in de jaren dertig gedaald ten gevolge van de stagnerende bedrijvigheid en het grote aantal werklozen. Deze daling bedroeg voor elk der perioden 1930-1936 tot en met 1932-1938 ca. 4-5 pCt. De grootste fouten in de berekende stijging van de autodichtheid blijken voor te komen in de perioden, waarin de consumptie — in stede van toe te nemen — sterk is gedaald. Dit geeft aanleiding tot de veronderstelling, dat

de invloed van de factor C is onderschat en de invloed van de factor D („consumer acceptance”) overschat. Als de factor C in de formule een grotere coëfficiënt had gekregen, zou in de berekende stijging van de autodichtheid een consumptiedaling op veel realistischer wijze zijn weerspiegeld dan voor de vooroorlogse periode het geval blijkt te zijn geweest.

Een nadere beschouwing van de „verklarings” waarde, zoals uitgedrukt door de correlatiecoëfficiënten, geeft voor de periode 1951/52-1957/58 de volgende resultaten:

$$R_{100 \frac{\Delta D}{D}}; \log D, C = 0,980, \text{ d.w.z. } 80 \text{ pCt. van } 100 \frac{\Delta D}{D} \text{ verklaard uit } \log D \text{ en } C$$

$$R_{100 \frac{\Delta D}{D}}; \log D = -0,910, \text{ d.w.z. } 59 \text{ pCt. van } 100 \frac{\Delta D}{D} \text{ verklaard uit } \log D$$

$$R_{100 \frac{\Delta D}{D}}; C = 0,857, \text{ d.w.z. } 48 \text{ pCt. van } 100 \frac{\Delta D}{D} \text{ verklaard uit } C$$

$$R_{\log D, C} = -0,624, \text{ d.w.z. } 22 \text{ pCt. van } \log D \text{ verklaard uit } C \text{ en omgekeerd.}$$

De som van de verklaringswaarden van $\log D$ en C (59 + 48 = 107 pCt.) is dus groter dan hun verklarende invloed in samenhang met elkaar (80 pCt.): Dit, gecombineerd met de waarde van de correlatiecoëfficiënt $\log D, C$ geeft duidelijk aan, dat er intercorrelatie bestaat tussen de twee verklarende variabelen, waardoor hun eigen invloeden op de toeneming van de dichtheid niet zuiver meer kunnen worden gesplitst. Ook Becker heeft het door hem zelf gesignaleerde gevaar van multicollineariteit dus niet kunnen uitschakelen.

Hiermede is aangegeven, dat aan de „consumer acceptance” zeer waarschijnlijk een te grote invloed is toegekend en aan de welvaartsontwikkeling een te geringe.

Conclusie.

Beckers methode steunt op een te smalle basis, vooral wat betreft het aantal verklarende factoren. Zij is niet geverifieerd voor de vooroorlogse ontwikkeling in Nederland. Verificatie levert absurde resultaten op. De landen, die hij in zijn berekeningen heeft opgenomen, zijn niet voldoende vergelijkbaar. Zij zijn ook vrij willekeurig gekozen. *De formule heeft een lagere verklaringswaarde dan hij aangeeft en schrijft te veel invloed toe aan de „consumer acceptance” (onder andere ten gevolge van multicollineariteit). Aan zijn prognose kan derhalve om methodologische en feitelijke redenen geen praktische waarde worden toegekend.*

Onze kritische beschouwing leidt tot de gedachte, dat een overschatting van de invloed der „consumer acceptance” voor prognosedoeleinden even gevaarlijk is als toekenning van een te grote invloed aan de factor welvaartsontwikkeling, waaraan vroegere prognoses wellicht mank zijn gegaan.

Nadere onderzoekingen zijn nodig om op de belangrijke vraag naar de te verwachten groei van ons autopark een werkelijk gefundeerd antwoord te verkrijgen.

Baarn.

J. W. H. GEERLINGS, drs. econ.

NASCHRIFT

In zijn kritische beschouwingen n.a.v. ons artikel „De te verwachten groei van het Nederlandse personenauto-park” meent Drs. Geerlings korte metten te kunnen maken met de daarin gebezigde methode, aan welke hij „om methodologische en feitelijke redenen geen praktische waarde” toekent. De discussie welke wij met genoemd artikel

probeerden uit te lokken is daarmee niet alleen geopend, doch naar het schijnt althans in de gedachtengang van opponent tevens gesloten. Dat schrijver dezes deze mening niet deelt, moge uit onderstaande bespreking van Geerlings' voornaamste kritiekpunten blijken.

Eén van Geerlings' belangrijkste punten lijkt ons te

zijn, dat het aantal verklarende factoren in de gebezigde formule te gering is en er nog zeker een tiental andere relevante factoren zijn op te noemen welke de omvang van het autopark beïnvloeden (zie het lijstje dat in het artikel van Geerlings is opgenomen). De conclusie wordt hieraan verbonden, dat wij al deze invloeden in de factor consumptiestijging gerepresenteerd zouden achten. Dit is echter zeker niet het geval. Genoemde tien factoren — en nog wel meer — zijn ook volgens ons zeer belangrijk voor de omvang van het autopark in een bepaald land; zij zijn echter meestal niet verantwoordelijk voor de ontwikkeling van de autodichtheid over een relatief korte periode (bijv. de door ons in ogeschouw genomen 12 jaar). Immers, over een dergelijke periode zijn zij in de meeste gevallen te beschouwen als een — van land tot land verschillende — min of meer constante grootte¹⁾. Over een dergelijke korte termijn is echter *wel* een vrij sterk fluctuerende grootte als de consumptiestijging bepalend voor de groei van de autodichtheid, naast de structurele tendens tot motorisering (gerepresenteerd door de gemodificeerde groeicurve).

Hiermee is tevens de „ernstige bedenking” van Geerlings aan de orde gesteld: waarom geven wij niet aan door welke oorzaken in het basisjaar de autodichtheden in de verschillende landen zo uiteenliepen? Het antwoord hierop is, dat dit verschil in autodichtheid op een bepaald moment bepaald wordt door wat wij hierboven korthedshalve als het motoriseringsklimaat aanduiden en voor het doel van deze studie niet van belang was. Of, om een en ander nog eens met andere woorden te zeggen: dat Griekenland een veel lagere autodichtheid heeft dan bijv. de Verenigde Staten hangt natuurlijk samen met factoren als absoluut welvaartsniveau, autoprijzen, natuurlijke gesteldheid van het land enz. Maar gegeven deze verschillende positie op de groeicurve zal het in hoofdzaak de snelheid waarmee de welvaart *stijgt* zijn welke de *groei* van de autodichtheid in de verschillende landen bepaalt.

Een tweede groep tegenwerpingen vindt Geerlings wanneer hij met de door ons gevonden formule gaat exerceren. Zo stelt hij bijv. dat — en dit volgt inderdaad zuiver wiskundig gezien uit de formule — ook een land als Griekenland, met een zeer laag welvaartspeil na kortere of langere tijd een autodichtheid van 260 zou bereiken indien men $C = 0$ stelt. Is dit nu werkelijk een reële reden tot kritiek op onze methode? Wat blijkt namelijk het geval te zijn? Indien $C = 0$ gesteld wordt groeit de autodichtheid in 6 perioden (48 jaar) van het Griekse niveau van 1,1 tot nog geen 50. Men bedenke echter, dat het verschijnen van de auto op onze wegen nog slechts van ongeveer een gelijke tijd terug dateert en dat dus in een dergelijke periode heel wat kan gebeuren, reden waarom het ons vrij zinloos lijkt over een zo lange periode te gaan prognostiseren, laat staan over de periode welke nodig is om het uiteindelijke niveau van 260 te benaderen. Om dan nog niet te spreken over het irreële van een 50 jaar (of langer) constant blijven van het welvaartsniveau! Zoals vrijwel steeds wanneer economische relaties gekwantificeerd worden, moet men ook aan de hier gevonden relatie de beperking opleggen, dat deze slechts geldigheid bezit in de buurt van de waarden waaruit de relatie is afgeleid. Dat deze beperking zó vanzelfsprekend is, dat

¹⁾ Naar analogie van de term investeringsklimaat wellicht als motoriseringsklimaat te betitelen.

deze vrijwel nooit expliciet wordt vermeld blijkt wel uit het zeer simpele voorbeeld; dat niemand — ook zonder dat enige beperking genoemd wordt — eraan zal denken uit een gevonden prijselasticiteit voor bijv. suiker af te leiden hoe de vraag naar suiker zou zijn bij een prijs van bijv. f. 100 per kg (of 1 cent per kg). M.i. ligt de kritiek van Geerlings in dit irreële vlak Hetzelfde geldt t.a.v. zijn kritiek op het explosieve karakter van de functie bij zeer hoge waarden voor C en voor een zeer sterk negatieve C. Ook hier zijn de tegen de methode ingebrachte bezwaren afgeleid uit extrapolaties over een zeer lange termijn en onder extreme omstandigheden, hetgeen geen reden kan zijn om de methode voor meer normale omstandigheden en een kortere termijn te verwerpen.

T.a.v. de kritiek, afgeleid uit het feit dat de beschreven methode de vooroorlogse situatie in Nederland niet weet te verklaren, nog het volgende. Herhaaldelijk hebben wij er in ons artikel op gewezen, dat slechts die landen in de beschouwingen zijn opgenomen, welke o.i. inzake de motorisering ongeveer hetzelfde „klimaat” hebben, in casu, waar de drang tot motorisering sterk is. Deze drang tot motorisering was echter vóór de oorlog in Nederland (en ook in vele andere Westeuropese landen) veel minder sterk en zo is het ook niet meer dan logisch, dat een voor de na-oorlogse situatie gevonden relatie geen geldigheid heeft voor de vooroorlogse jaren²⁾. Hier komt nog bij, dat de door ons gevonden relatie werd afgeleid uit situaties waarbij steeds de consumptie een stijgende tendens vertoonde. Voor een dalende C (zoals in de jaren dertig) zal men de relatie niet zonder meer mogen gebruiken, o.a. daar het karakter van duurzaam goed dat de auto nu eenmaal heeft het onmogelijk maakt de voorraad even snel naar beneden aan te passen aan gewijzigde omstandigheden als dit naar boven mogelijk is.

Tenslotte nog een paar minder belangrijke punten:

1. Dat Zweden werd gerangschikt onder de landen met een na-oorlogse inhaalvraag, welke nog na 1952 het beeld vertroebelde, is wel degelijk gerechtvaardigd. De Zweedse Regering contingenteerde nl. tot in het begin van de jaren vijftig de auto-invoer vrij drastisch en de eigen productie was nog relatief onbeduidend in die periode³⁾.

2. Geerlings acht het „misleidend” dat door ons de mate waarin de gevonden formule praktisch voldoet wordt gemeten aan de verhouding $\frac{\text{berekend autopark 1958}}{\text{werkelijk autopark 1958}}$ en wil

in plaats daarvan de verhouding $\frac{\text{berekende groei autopark 1952-1958}}{\text{werkelijke groei autopark 1952-1958}}$ als maatstaf kiezen. Echter: waarom gaat het ons bij dit onderzoek? Toch immers om een schatting van het autopark in een bepaald jaar? En is het dan werkelijk zo „misleidend” om de foutenmarge die wij in deze schatting mogen verwachten (gemiddeld) als maatstaf te nemen voor de praktische waarde van onze formule? De vraag stellen is haar beantwoorden.

²⁾ In dit verband zij nog opgemerkt, dat de ontwikkeling in de Verenigde Staten gedurende de periode 1918-1930 *wel* zeer redelijk met behulp van onze formule is te verklaren, maar hier geldt dan ook een soortgelijke drang tot motorisering als wij in Europa momenteel kennen en was dus *wel* van een vergelijkbare situatie sprake.

³⁾ Zie bijv. Peter Rusche: „Der schwedische Markt für Pkw und seine Entwicklungstendenzen in der Nachkriegszeit”. Dissertatie St. Gallen, 1955.

3. Rest tenslotte nog een enkel woord over Geerlings' bezwaren tegen de multicollineariteit welke hij ook in onze formule heeft gevonden. Het probleem t.a.v. het verschijnsel multicollineariteit is niet, of er multicollineariteit is (die is er namelijk altijd!), doch, of deze zodanig is, dat deze het trekken van zinvolle conclusies onmogelijk maakt. Dit laatstte achten wij hier niet het geval te zijn. Alhoewel statistisch gezien genoemde multicollineariteit het mogelijk doet zijn dat iets teveel invloed aan de „consumer acceptance” is toegekend en wat te weinig aan de

factor, welvaartontwikkeling, achten wij dit op logische gronden — in tegenstelling tot Geerlings — onwaarschijnlijk. Het materiaal dat Geerlings aanvoerde om zijn stelling te staven (o.a. de ontoereikendheid van de formule t.a.v. de Nederlandse vooroorlogse situatie) werd reeds door ons verworpen. Daarenboven vermeldden wij reeds dat in een *vergelijkbare* vooroorlogse situatie (Verenigde Staten 1918-1930) de relatie wel zeer redelijk voldeed.

Arnhem.

L. BECKER, ec. drs.

AANTEKENING

De Miljoenennota 1961

Uit de zojuist bij de Tweede Kamer ingediende Miljoenennota blijkt, dat de Regering het met het oog op de conjunctuur noodzakelijk acht, van de ontwerp-begroting 1961 een conjuncturele tegendruk te doen uitgaan. Voorts is het beleid erop gericht een ontwikkeling van de uitgaven te bevorderen, waarbij deze minder stijgen dan het nationaal inkomen. Voor de onvermijdelijke verhogingen van uitgaven zal in de komende jaren vooral compensatie moeten worden gezocht in de sfeer van de overdrachtsuitgaven, die het karakter dragen van prijs-subsidies. In de begroting 1961 zijn de agrarische en huur-subsidies tezamen met rond f. 170 mln. verminderd.

De Regering hecht grote waarde aan de verlaging van de belastingdruk, met name in de sfeer van de directe belastingen. Hierbij heeft zij in het bijzonder het oog op de verlaging van de inkomsten- en de loonbelasting. Haar plan is deze verlaging op 1 juli 1961 te doen ingaan, tenzij een verdere verscherping van de conjunctuur uitstel noodzakelijk maakt.

Samengevat vertoont de ontwerp-begroting 1961 het onderstaande beeld:

Omschrijving	Ontwerp begroting 1961 (in mln. glds.)
Gewone dienst:	
Uitgaven	7.765 a)
Middelen	9.058
Saldo	+ 1.293
Buitengewone Dienst:	
Uitgaven	1.897
Middelen	410
Saldo	— 1.487
Gehele Dienst:	
Uitgaven	9.662
Middelen	9.468
Saldo ontwerp-begroting	— 194
Voorts zijn nog additionele posten te verwachten, welke per saldo het begrotingstekort vergroten met	345
Begrotingstekort, rekening houdende met de additionele posten	539

a) Incl. rond f. 297 mln. voor het nadelig saldo van het Landbouw-Egalisatiefonds.

Voor de financiering van het begrotingstekort 1961 zal, naar in de Miljoenennota wordt berekend, een bedrag van ongeveer f. 750 mln. aan middelen dienen te worden gevonden. Naar verwachting zal op de voorinschrijfrekeningen

voor het Rijk in 1961 een bedrag van f. 500 mln. beschikbaar komen. Daarnaast zal het Rijk op de open kapitaalmarkt nog ongeveer f. 250 mln. moeten lenen.

In zijn beschouwing over de conjunctuurpolitieke betekenis van de begroting 1961 herinnert Minister Zijlstra eraan, dat in de vorige Miljoenennota is uiteengezet, dat, hoewel in een groeiende economie een uitgavenvergroting in absolute zin in het algemeen onvermijdelijk zal zijn, deze toch relatief, d.w.z. in vergelijking tot de groei van het nationaal inkomen, dient achter te blijven. Daarbij kunnen dan belastingverlaging en uitgavenvergroting op één lijn worden gesteld. Wanneer aan deze eis wordt voldaan, zal tevens het begrotingssaldo van het ene jaar op het andere een verbetering ondergaan, dit te meer omdat de progressiewerking de belastingen opbrengt in het algemeen sterker doet toenemen dan het nationaal inkomen.

Uitgaande van de begrotingsbedragen geven de uitgaven van 1961 t.o.v. de vermoedelijke uitkomsten van 1960 nog een vrij belangrijke stijging te zien, nl. van f. 390 mln. of van ruim 4 pCt. Doordat het geraamde nationaal inkomen nog wat sterker toeneemt, treedt toch enige relatieve daling op, nl. van 24,6 tot 23,8 pCt. Nu mag men, zo redeneert de Minister, bij deze gegevens niet blijven staan. Uit de vermoedelijke uitkomsten 1960 resp. de begroting 1961 dienen enkele posten te worden geëlimineerd, die, gezien hun geringe invloed op de economie van ons land, buiten beschouwing kunnen blijven. Na het aanbrengen van bedoelde correcties blijkt nog ongeveer een derde van de uitgavenstijging te restereren. Het totaal neemt nl. toe van f. 8.465 mln. tot f. 8.601 mln., dus met f. 136 mln.; dit is 1½ pCt. van het uitgavenpeil voor 1960. Aldus geredeneerd blijft de groei van de uitgaven ten achter, niet alleen bij de stijging van het nationaal inkomen van 1960 op 1961, maar ook bij de toeneming van het nationaal inkomen die op langere termijn reëel optreedt.

Naast de ontwikkeling van de uitgaven is ook die van de middelen van belang. De in de rijksbegroting verwerkte belastingmiddelen stijgen met bijna f. 600 mln. Het verkies aan opbrengst door verlaging van de inkomsten- en de loonbelasting tezamen met de verandering die voortvloeit uit andere wijzigingen op fiscaal gebied, belooft na aftrek van de aandelen van Gemeentefonds en het Provinciefonds ongeveer f. 170 mln. Voegt men deze bij de hierboven genoemde vermeerdering van uitgaven, dan stijgt het groeipercentage van 1½ tot ongeveer 3½.

Ter beoordeling van het niveau van de rijksuitgaven

over een reeks van jaren is ook in de Miljoenennota 1961 weer een splitsing gemaakt in reële uitgaven en overdrachtsuitgaven. In de reële uitgaven komt het rechtstreekse beroep van het Rijk op de nationale middelen tot uiting, terwijl de overdrachtsuitgaven direct ten goede komen aan de overige sectoren van de volkshuishouding of aan het buitenland. Onder de reële uitgaven worden begrepen de netto-uitgaven van het Rijk voor lonen en salarissen (incl. sociale lasten, w.o. de pensioenpremies) en die voor aanschaffing van goederen en diensten, zowel voor consumptieve als voor investeringsdoeleinden. In vergelijking met de ontwikkeling van het nationaal inkomen is het peil van de totale netto rijksuitgaven de laatste tien jaar geleidelijk gedaald en wel van ongeveer 26 pCt. in 1951 tot ongeveer 21 pCt. in 1961. De toeneming van de reële uitgaven houdt ongeveer gelijke tred met die van het nationaal inkomen. De overdrachtsuitgaven zijn sinds 1956 stabiel gebleven op een bedrag van ca. f. 3,5 mrd., doch in procenten van het nationaal inkomen zijn zij gedaald, f.w. van 15 pCt. in 1951 tot 8,5 pCt. in 1961.

Wat de reële uitgaven betreft wordt in de Miljoenennota opgemerkt, dat als geheel de defensie-uitgaven in 1961 in vergelijking met 1960 ten opzichte van het nationaal inkomen weinig verandering ondergaan. De uitgaven voor onderwijs vertonen een snelle toeneming. De belangrijke toeneming van de investeringen op waterstaatkundig gebied heeft tot gevolg dat de waterstaatsuitgaven procentueel sterker zullen stijgen dan het nationaal inkomen.

In zijn samenvattende toelichting geeft Minister Zijlstra als zijn mening te kennen dat de overheidsactiviteiten, hoewel deze ook uiteenlopende aspecten vertonen, met het oog op hun financiële gevolgen dienen te worden aangepast binnen de grenzen, die worden bepaald door de eis van een gezonde en evenwichtige ontwikkeling van de volkshuishouding. Er bestaat volgens de Minister van Financiën wel een zekere mogelijkheid voor bepaalde overheidsstaken een plaats of een grotere plaats in te ruimen, doch de gevolgen ervan moeten worden afgewogen tegen die van aanpassing van hetzij andere uitgaven hetzij van de belastingdruk. Bij deze afweging kunnen allerlei, ook structurele, gezichtspunten van belang zijn. Welke beslissingen er echter ook worden genomen en hoe ook daarmee het totale beeld van de begroting uitvalt, het evenwicht in onze economie mag er niet door in gevaar worden gebracht.

In dit licht gezien is het van grote betekenis, dat het jaar 1961 uit een oogpunt van evenwichtshandhaving hoogstwaarschijnlijk een moeilijk jaar zal zijn. Op de arbeidsmarkt is een toestand ontstaan, waarbij de vraag naar arbeidskrachten het aanbod verre overtreft. Weliswaar levert de betalingsbalans op lopende rekening thans een bevredigend overschot op en vertoont de kapitaalmarkt geen tekenen van verkrapping, doch een ongunstiger worden van de verhouding tussen produktie en bestedingen kan zowel op de betalingsbalans als op de kapitaalmarkt snel verstorend werken. En, wanneer het evenwicht in onze economie niet meer voldoende gehandhaafd blijft, is het uitgesloten dat het prijsstabilisatiebeleid duurzaam succes zal hebben. Onder deze omstandigheden is een behoedzaam beleid geboden. Daarbij moet niet alleen worden gedacht aan de begroting en aan het loon- en prijsbeleid. Volgens de Minister moet, waar nodig, ook gebruik worden gemaakt van andere instrumenten, zoals het vergunningen-

beleid in de bouwsector en die van de geld- en kapitaalmarkt.

Overwegende dat een ruime liquiditeit van onze volkshuishouding een factor kan worden voor de ontwikkeling van de bestedingen, zal de Overheid een binding van liquiditeiten blijven nastreven. Verheugend noemt de Minister het, dat De Nederlandsche Bank overleg heeft gepleegd met de representatieve organisaties van de handelsbanken en de landbouwkredietinstellingen over een regeling, die het mogelijk moet maken over te gaan tot beperking van de kredietexpansie in geval daartoe aanleiding zou bestaan.

Minister Zijlstra vestigt er in zijn slotbeschouwing de aandacht op, dat achter de vrij matige verandering van het totaal der uitgaven een groot aantal verlagingen en verhogingen schuilgaat. Ook in de komende jaren zullen, wil de absolute uitgavenstijging binnen zo eng mogelijke grenzen blijven, verlagingen hun rol moeten spelen als compenserend element voor onvermijdelijke verhogingen. De Minister wijst er hierbij op, dat in 1961 min of meer automatisch aflopende posten en wegvallende incidentele posten hun bijdrage hebben geleverd. De aflopende posten dragen evenwel van jaar op jaar minder bij tot de uitgavendaling, terwijl tegenover het wegvallen van incidentele uitgaven telkenjare ook weer nieuwe blijken te staan. De compensatie voor de onvermijdelijke uitgavenverhogingen dient vooral gezocht te worden in de sfeer van de overdrachtsuitgaven die het karakter dragen van prijssubsidies. Het op zichzelf niet verontrustende beoep van het totaal der uitgaven in 1961 neemt de noodzaak niet weg, het overheidsbeleid kritisch te blijven herzien opdat ook in de toekomst het uitgavenpeil in de hand kan worden gehouden.

Bij zijn bespreking van de rijksmiddelen wijst de Minister van Financiën er nog eens op, dat de hogere opbrengst van de belastingen die niet het gevolg is van tariefswijzigingen, bij het bepalen van de impulswerking van de begroting buiten beschouwing is gebleven. Deze moet nl., gegeven de belastingstructuur, worden gezien niet als oorzaak maar als gevolg van de optredende veranderingen in inkomens en bestedingen. Dit wil niet zeggen dat de hierbedoelde stijging zonder betekenis is. Zij vormt een rem op de verdere doorwerking van diverse impulsen in het economisch proces.

De invloed van de wijzigingen van het fiscale regime op de belastingbedragen, verwerkt in de ontwerp-begroting 1961, vergeleken met de vermoedelijke uitkomsten 1960, kan worden gesteld op ongeveer f. 200 mln. of f. 170 mln., resp. vóór en ná aftrek van de aandelen van Gemeentefonds en Provinciefonds. In deze bedragen zijn de gevolgen verwerkt van verschillende veranderingen in de vervroegde afschrijving en de investeringsaftrek en voorts die welke zullen optreden indien op 1 juli 1961 het tarief van de loon- en de inkomstenbelasting wordt verlaagd. Het effect van de eerstgenoemde maatregelen kan uit een oogpunt van impulswerking volgens de Minister slechts met veel reserve op één lijn worden gesteld met die van tariefsveranderingen en met uitgavenverhogingen en -verlagingen.

Voor de begroting 1961 zullen de gevolgen van vroegere en meer recente maatregelen elkaar in de cijfers nagenoeg compenseren. De jongste remmende maatregelen — bedoeld zijn die van 29 april 1960 — zouden echter kwantitatief aanzienlijk meer gewicht in de schaal leggen, wanneer men voor de vennootschapsbelasting niet het voorafgaande boekjaar, maar het boekjaar dat met het begrotingsjaar samenvalt, in de berekening betreft. Het lijkt ook niet

onwaarschijnlijk dat de grootte van de toeneming van de investeringen van 1960 op 1961 sterker onder invloed zal staan van de remming van 1960 dan onder die van de stimulering in vroegere jaren. De Minister wijst er voorts nog op, dat deze remmende werking niet ongedaan wordt gemaakt door aanwending van de in 1961 uit dien hoofde beschikbaar komende middelen voor hogere overheids-uitgaven.

Vervolgens zet de bewindsman uiteen, dat omtrent de toekomstige economische ontwikkeling in 1961-onzekerheid bestaat. De mogelijkheid moet derhalve onder ogen worden gezien, dat een belastingverlaging per 1 juli 1961 conjunctureel beslist slecht zou vallen. De Minister is er zich van bewust, dat de betekenis van de begroting als conjunctuurpolitiek instrument niet te hoog moet worden aangeslagen en ook dat van het budget slechts een beperkte conjuncturele tegendruk kan uitgaan. Dit neemt niet weg, dat de omstandigheden een zo groot mogelijke tegendruk noodzakelijk kunnen maken. Een belastingverlaging als thans wordt voorgesteld, kan door haar conjunctuurstimulerende werking in een periode, waarin onze economie door grote spanningen in labiele toestand verkeert, gemakkelijk de oorzaak zijn van evenwichtsverstoring. Het Kabinet hecht er onder deze omstandigheden grote waarde aan de mogelijkheid open te houden, in de loop van het eerste halfjaar 1961 aan de hand van dan beschikbare gegevens de vraag te beantwoorden of de invoering van het nieuwe tarief per medio van het jaar inderdaad verantwoord is.

De hiervoor genoemde onzekerheid ten aanzien van de conjuncturele ontwikkeling zou ook ruimte kunnen laten voor de veronderstelling van een afwijking in andere richting, waardoor meer manoeuvreerruimte zou ontstaan. De Minister herinnert hierbij aan de waarschuwing in de vorige Miljoenennota tegen het gevaar van een te snelle expansie van de bestedingen, die in een overbesteding zou kunnen uitmonden. De feitelijke ontwikkeling in 1960 is niettemin anders geweest. De reserves in het productie-apparaat, en met name de mogelijkheden van produktiviteitstoename, zijn groter geweest dan aanvankelijk was verondersteld. Het is echter, zo meent de Minister, nauwelijks te verwachten dat de op zichzelf reeds niet onaanzienlijke produktiviteitsstijging die voor 1961 is voorzien, nog wezenlijk zal worden overtroffen. Mocht dit toch het geval zijn en zouden, doordat de bestedingen niet dienovereenkomstig toenemen, daaruit geringere spanningen resulteren dan thans wordt verwacht, dan kan dit slechts worden toegejuicht. Des te geringer zullen de bezwaren zijn van een daadwerkelijke verwezenlijking van de zo noodzakelijke verlichting van de belastingdruk op het persoonlijk inkomen.

Het moet naar het oordeel van Minister Zijlstra mogelijk zijn, bij een passend beleid op al die punten, waar de bestedingen in het geding zijn, tot belastingverlaging te komen. Dit beleid is ten dele neergelegd in de zojuist ingediende begroting 1961. Andere wezenlijke onderdelen zijn: het permanent maken van een deel der tijdelijke belastingverhogingen en het voorbehoud ten aanzien van de datum van inwerkingtreden van de verlaging. Wanneer en de begroting en de andere genoemde punten door de Staten-Generaal worden aanvaard, zijn daarmee naar de mening van de Minister belangrijke voorwaarden vervuld om de verlichting van de persoonlijke fiscale lasten tot stand te brengen met behoud van een redelijk economisch evenwicht.

Geldmarkt.

Sedert op 28 augustus de Minister van Financiën moest vaststellen, dat de Schatkist in het lopende jaar nog nimmer zo schaars gevuld is geweest, heeft de geldstroom zich weer te zijnen gunste gekeerd. Het gevolg was dat 's Rijks Kas met bijna f. 200 mln. werd versterkt. De geldmarkt werd door deze drainage echter nauwelijks beïnvloed, omdat tegelijkertijd bankpapier tot een omvangrijk bedrag uit de circulatie weer in de schoot der banken terugkeerde. De bankbiljettenstroom toont, zoals bekend, een maandcyclus, doch men mag met zekerheid verwachten, dat de beweging van 's Rijks Schatkist zich hier niet bij aansluit. September en vooral oktober zijn de maanden, waarin vele Nederlanders en vooral Nederlandse ondernemingen hun fiscale offer brengen, zodat in de komende weken de geldstroom zich waarschijnlijk naar de Staat zal blijven richten. Het is voor de banken een gelukkige omstandigheid, dat op 22 september De Nederlandsche Bank f. 126 mln. in de markt zal brengen, die haar een maand eerder zijn toegevoerd als gevolg van de afgifte van maandpromessen.

De markt voor gemeentelijke kasgeldleningen toont nog nauwelijks enige activiteit. De gouden jaren zijn hier klaarblijkelijk voorbij.

Kapitaalmarkt.

Vorming van duurzaam bezit bij werknemers is een van de doeleinden, die de Regering in haar programma heeft opgenomen. Een extra financiële prikkel, zoals belastingvrijdom voor dat deel van het inkomen dat wordt bespaard, kan het bereiken van dit doel bevorderen. De Regering stelt de Tweede Kamer thans voor, de bijdragen van werkgevers aan premiespaar- en winstdelingsspaarregelingen vrij te stellen van loon- en inkomstenbelasting en van de premieheffing voor sociale verzekeringen en wel tot een maximum van f. 390 aan bijdragen. Deze regeling zal het particuliere sparen aanmoedigen, doch het grootste deel van de voor investeringen benodigde gelden moet toch uit het bedrijfsleven zelf komen. Enig licht op het ondernemingsparen wordt door de statistiek van de winstverdeling van naamloze vennootschappen, 83 pCt. van het kapitaal van alle N.V.'s vertegenwoordigend, geworpen. In 1957 werd van een totale commerciële winst van f. 3.550 mln. f. 1.801 mln. of ruim 50 pCt. ingehouden. In 1958 waren de cijfers f. 3.369 mln. en f. 1.815 mln. of 53 pCt. Wanneer men bedenkt dat dit minimum-cijfers zijn en dat buiten de N.V.'s de zelffinanciering een nog grotere rol speelt, dan kan men vaststellen dat telkenjare een aanzienlijk bedrag in deze vorm aan besparingen ter beschikking komt.

Het is nog maar kort geleden, nl. in de vierde week van augustus, dat op de beurs van Amsterdam het algemeen koersgemiddelde een hoogste stand bereikte. Sindsdien zijn de koersen, telkens weerstand biedende, aan het afglijden. Ernstig is de val zeker niet, nl. ca. 8 pCt. Met uitzondering van een enkele incidentele factor kunnen binnenlandse invloeden nauwelijks voor deze daling verantwoordelijk worden gesteld, zodat buitenlandse krachten klaarblijkelijk een beslissende rol spelen. Uitblijvende, althans verminderde, buitenlandse vraag, mede door de

aarzelende conjunctuur in de Verenigde Staten en de verdere verkilling in de koude oorlog in de hand gewerkt, heeft ook aan de Amsterdamse koersen geknabbeld.

Indexcijfer aandelen. (1953 = 100)	4 jan. 1960		9 sept. 16 sept. 1960	
		H. & L. 1960a)	1960	1960
Algemeen	372	438 —317	416	398
Intern. concerns	547	661 —462	596	567
Industrie	268	360 —231	346	333
Scheepvaart	187	189 —149	176	170
Banken	190	238 —177	233	226
Cultures, enz.	154	160 —134	156	152

Bron: A.N.P.—C.B.S.

Aandelenkoersen.

Kon. Petroleum	f. 179,20	f. 125,80	f. 123,—
Unilever	809	825	809½
Philips	835½	1.267	1.171
A.K.U.	514	531	498
Kon. Ned. Hoogovens .	900	902	873
H.A.L.	186½	150½	320
Amsterd. Bank	340	435	430
Ver. H.V.A: Mij-en ...	166	149	150¼

New York.

Koersgem. aand.		614	602
Dow Jones Industrials	679		

Effectieve rendementen obligaties.

Gem. looptijd	8 jan. 1960	9 sept. 1960	16 sept. 1960
	3 pCt. Invest. cert. 4 jr.	3,73	3,65
4¼ pCt. Ned. 1959 ...12½ jr.	4,48	4,40	4,38
3¼ pCt. Ned. 1955 I ...17½ jr.	4,31	4,25	4,22

a) Zo nodig herleid voor kapitaalwijzigingen (emissies, bonus-sen, enz.)

Bron: Amsterdamsche Bank, Wekelijkse Rendements- en Koers-vergelijking.
C. D. JONGMAN.

U reageert op
annonces in
„E.-S.B.”?

★
Wilt U dat
dan steeds
kenbaar maken!

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie van:

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementsprijs f. 22,50;
fr. p. post f. 23,60; voor stu-
denten f. 19,—; fr. per post
f. 20,10.

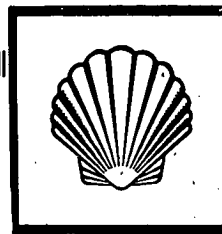
★

Abonnementen worden aan-
genomen door de boekhandel
en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM**

BATAAFSE INTERNATIONALE PETROLEUM MAATSCHAPPIJ N.V.,

Carel van Bylandtlaan 30, 's-Gravenhage

wacht gaarne sollicitaties in van hen die zich interesseren voor functies in de

FINANCE ORGANIZATION

bij een der Maatschappijen van de Koninklijke/Shell Groep.

De voorkeur gaat uit naar hen die

- ★ een studie in economie, accountancy of belastingzaken hebben beëindigd,
- ★ een loopbaan in den vreemde ambiëren en de eigenschappen bezitten om te zijner tijd in het buitenland leidinggevende functies te kunnen bekleden, welke niet noodzakelijk in het financiële vlak behoeven te liggen,
- ★ vreemde talen beheersen of gemakkelijk aanleren,
- ★ de leeftijd van 30 jaar nog niet hebben bereikt.

Schriftelijke sollicitaties of aanvragen voor een oriënterend onderhoud onder No. RP 64/8002 te richten aan genoemde Maatschappij, Postbus 162, 's-Gravenhage.

BATAAFSE INTERNATIONALE PETROLEUM MAATSCHAPPIJ N.V.

De Stichting Interkerkelijk Protestants Ziekenhuisbureau te Utrecht vraagt ter uitbreiding van haar Bureau

een academisch gevormd medewerker

Deze functionaris zal de Directeur-Secretaris moeten bijstaan en hem bij afwezigheid kunnen vervangen.

Verwacht wordt belangstelling voor maatschappelijk organisatorische vraagstukken welke gericht zal moeten worden op het Protestantse Ziekenhuiswezen, alsmede belangstelling voor economische problemen op dit terrein; goede stijl in woord en geschrift.

Gegadigden (juristen of economen) in de leeftijd van ± 30 jaar dienen hun sollicitaties met referenties en recente pasfoto binnen 14 dagen te richten aan I.P.Z., Kromme Nieuwe Gracht 6 te Utrecht.

Geen bezoek dan na oproep.

Blijf bij!

*

LEES

E.-S.B.

Behoeft Uw staf uitbreiding?

Verzuimt dan niet E.-S.B. voor Uw oproep in te schakelen. E.-S.B. biedt U een grote trefzekerheid, óók bij aspirant-leidinggevende functionarissen in de commerciële, administratieve of aanverwante sectoren.

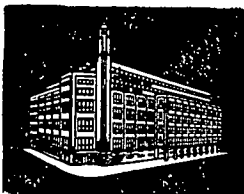
Advertentie-afd. — Postbus 42 — Schiedam

Wegens staking tegenwoordig bedrijf

naamloze vennootschap aangeboden

welke voor verkrijgers gunstige mogelijkheden biedt.

Br. aan Adv. Bureau de Bussy, Rokin 62, Amsterdam, onder nr. E.K. 2477.

Amsterdamsche Bank

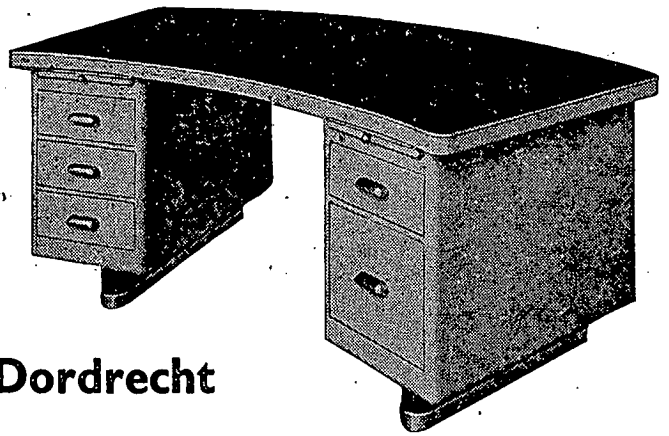
Geconsolideerde Maandstaat per 31 AUG. 1960

	in duizenden guldens			in duizenden guldens	
	31.7.60	31.8.60		31.7.60	31.8.60
<i>Debet</i>			<i>Credit</i>		
Kas, kassiers en daggeldleningen	148.373	205.091	Kapitaal	90.010	90.010
Nederlands schatkistpapier	565.871	578.016	Reservefonds	54.000	54.000
Ander overheidspapier	88.114	133.848	3 pCt. Deposito-obligatiën per 1962 en leningen Mij. voor Middellang Crediet	85.500	85.500
Wissels	130.872	115.953	Deposito's op termijn	571.406	594.394
Bankiers in binnen- en buitenland	386.156	370.459	Crediteuren	1.494.198	1.563.093
Effecten en syndicaten	37.383	44.902	Geaccepteerde wissels	38.632	36.040
Prolongatiën en voorschotten tegen effecten	92.904	96.890	Door derden geaccepteerd	547	168
Debiteuren	940.511	947.459	Overlopende saldi en andere rekeningen	78.590	95.488
Deelnemingen (incl. voorschotten)	22.699	26.075			
Gebouwen (f l.-)					
	2.412.883	2.518.693		2.412.883	2.518.693

LIPS

Stalen meubelen

Brandkasten

Voor België:
Koninklijke Straat 222
Brussel

LIPS

Dordrecht

TECHNISCHE HOGESCHOOL TE EINDHOVEN
Bij het Planbureau van de Technische Hogeschool
kan als medewerker worden geplaatst

een ACADEMICUS

met belangstelling voor (bedrijfs)economische vraagstukken.

Het Planbureau is een staforgaan, dat de leiding van de Technische Hogeschool adviseert omtrent de kwantitatieve aspecten van de toekomstige ontwikkeling.

De werkzaamheden betreffen voornamelijk planning, organisatie en efficiency.

Schriftelijke sollicitaties, onder vermelding van nummer V 559, te richten aan het hoofd van de centrale personeelsdienst van de Technische Hogeschool, Insulindeaan 2, Eindhoven.

N.V. SLAVENBURG'S BANK

Gevestigd te Rotterdam

34 vestigingen

In Nederland

ALLE BANK- EN EFFECTENZAKEN

Financiering van internationale transacties

Per KLM vliegenvlug naar 5 continenten

De KLM staat altijd en overal voor haar passagiers klaar. In Amsterdam zowel als Abadan. De KLM vliegt over de gehele wereld. Haar routenet omvat 108 steden in 77 landen; met haar interlinepartners doet de KLM niet minder dan 800 destinaties aan. De luchtreuzen van de KLM zijn wereldvermaarde, hypermoderne vliegtuigtypen: DC-8 jets, prop-jets Lockheed L-188 en Viscounts, DC-7C's, Super Constellations.

Het Verre Oosten bereikt men per KLM zeer snel: over de pool! Naar Canada en Noord-Amerika vliegt men zeer goedkoop, dank zij de extra voordelige 17-daagse retours (van 1 October tot 31 Maart).

KLM